BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
13 A
1

Manca in fine una carta
dell' errata

Auctor huius libelli est
Andreas Frusius Soc. Jesu

Cat. inſcrip. C. A.

DE VTRAQVE COPIA, VERBORVM ET RERVM PRÆCEPTA,

Vnà cum exemplis dilucido breuiq; Carmine comprehenſa, vt facilius & iucundius ediſci, ac memoriæ quoq; firmius inhærere poſſint.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ROMAE
Apud Antonium Bladum Impreſſorem Camer.
1556.

GYMNASIVM SOCIETATIS IESV. LECTORI .S.

SVſcepta ſemel a nobis, amice Lector, ſtudioſæ iuuentutis non ſolum Chriſtiana pietate inſtituendæ, ſed etiam in re literaria pro virili noſtra iuuandæ prouincia, ſtatuimus apud animos noſtros nihil omnino prætermittere, quod ad eam rem conficiendam pertinere arbitraremur. Itaq; cum latinæ orationis permultas & magnas non ad loquendum modò, verũ etiam ad rectè ſentiendum, iudicandumq́; vtilitates eſſe conſtaret, eius locupletandæ rõnem, artemq́; ab alÿs hactenus vel prolixè, vel perplexè traditam, viſum eſt, noua quædam, ſed ſuccincta & perſpicua magis tractatione cõplecti. Methodico igitur more omnia, quibus latini ſermonis copiam parari poſſe cenſuimus, breui, facili, atque expedito uerſu expreſſimus, qui præter eam, quam afferre ſolet, voluptatem, hoc etiam habet cõmodi, ꝙ perſtringit paucis ſententiam, & ita cõnectit, vt libenter diſcatur, facilè capiatur, fideliter teneatur. Qua ſanè ratione adductum credimus fuiſſe Horatiũ, vt Poeticam artem in verſum redigeret. Præcipuè verò Elegiacus id præſtat, quippe qui ſingulas ferè periodos diſticho cõplectatur. In exemplis autem & breuitatis & pietatis rationẽ habendam putauimus, vt ea potiſſimum adhiberemus, quæ rectam & ingenuam educationem, & bonos, ac Chriſtianos mores, nonnihil iuuare viderentur. Si quod autem vocabulum, quod quidem ad artem faceret, vt accidit interdum, legẽ carminis refugeret, illud nihilominus per

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Tmeſin verſu incluſimus, ſi factu id omnino neceſſariũ videbatur, vel, ſi omitti quidem poſſet, non eſſet aũt ignorandum, in margine adſcripſimus; ſicut ſcholia quoq; nonnulla adiunximus, vbi expedire viſum eſt, nequid ad perfectam tum ipſius rei explanationem, tum intelligendi etiam cõmoditatem deſiderari poſſet. Cæterum formulas ſynonymiarũ, quas aliqui Neoterici ſtudioſius hinc inde cõflarunt, de induſtria nos omiſimus, partim ne diſcendis neceſſarijs præceptis ſua obeſſent prolixitate. partim ꝙ videmus eruditiſſimis quibuſq; minimè placere, ijs vti ſermonis formulis, ſeu phraſibus, quas neſcias ex quibus erutæ ſint authoribus, & nouatas eſſe pleraſq; ſuſpiceris. Vnicuiq; igitur ſtudioſo licebit, quotquot volet, huiuſcemodi voces ſynonymas, cùm ex theſauro linguæ latinæ, et Doleti cõmentarijs, alijsq́; id genus Scriptoribus, tum multo certius, fœliciusq́; ad intelligentiam & imitationem ſingularum ex ipſis bonis authoribus comparare. Hoc porrò opuſculum eorum adoleſcentium vſui eſt præcipuè deſtinatum, qui apud nos inſtituuntur, quod ſi cui minus placeat, non vrgemus vt probet; ſed rogamus, ne damnet. Vale.

AD CENSOREM.

Forte librum mauis proſa hũc quàm carmine ſcriptũ.
Maior at vtilitas carminis, atq; decor.
Propria Muſarum eſt hæc duplice condita cornu
Copia: ceu proprium quæ ſibi carmen amant.
Carmine deinde eadem breuius, citiusq́; paratur,
Seruatur melius, promptius exeritur.
Hæc niſi perſuadent, neq; credis teſtibus vllis,
Expertus credas fac, precor, ipſe tibi.

AD COPIAE STVDIVM EXHORTATORIVM.

EPIGRAMMA.

Nvdus homo quāuis materna p̄deat aluo
  Artibus inuentis cōmoda mille parat.
Conſtruit arte domos: veſtes ſibi cōficit arte,
  Arte colit terras: Arte opus omne facit.
Deniq; naturam ſocia niſi iuuerit arte:
  Quanta infœlicem damna neceſſe pati?
Facundā ergo minus cum det natura loquelā,
  Hæc quoq; nonnulla eſt arte paranda tibi.
Prò pudor, eſt qui iā ſenior balbutit ut infans,
  Linguam ignarus adhuc rite mouere ſuam.
Si foret aut opifex, aut ruſticus ille, ferendus:
  Sæpius at populo præeſt, alioſq; docet.
Aut temere, aut certa, nobis rōne loquēdū eſt
  Diſſeritur temere: lex niſi certa regat.
Ordine, & ornatu ſolers oratio gaudet.
  Cui carbone rudi picta tabella placet?
Vt uarias natura creans, pictorq; figuras,
  Sic uario comptus ſchemate ſermo, iuuat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Externæ gazæ ſi turpis habetur egeſtas;
Turpius eloquio lingua decente caret.
Optimus eſt homini linguæ theſaurus, ut inqt
Aſcræus uates, ergo parandus hic eſt.
En tibi ſe gemino diffundit copia cornu.
Verborum, ac rerum copia grandis adeſt.
Quam puer ut facili capiat, teneatq; labore,
Nexam carminibus Muſa, uti ſerta, dedit.
Hos flores cape, ſtringe, tere: hos non deterit (uſus
Quò magis uteris, Copia maior erit.

DE COPIA VERBORVM
LIBER PRIOR.

Cui ſermonis adhuc curta eſt, et ſcabra ſupel
Si legat hæc, dãnum pellat utrũq; licet. (lex
Tautologon, uel homoeologon ſi turpe uocari;
Tædia ꝙ uariãs gratia nulla leuet:
Si uelut in ſalebra pudor eſt hærere loquentẽ,
Ridiculum tremulis ſi reticere labris:
Si tibi grata modis oratio docta ſolutis,
Si placet Aonio carmen alacre ſono:
Si bene ſcriptores libet enarrare peritos;
Vertere ſi linguis ſcripta aliena nouis:
Poſtremò ſi poſſe uelis ex tempore de re
Qualibet, ut riuo iuge fluente loqui.
Sermonem aut temerè cæptũ quandoq; diſertè
Perficere, indigna ſi cupis abſq; mora.
Hos tibi parta parit fœcundos Copia fœtus.
Nec diſcenda minus, ſi breuis eſſe uoles.
Vbertas Aſianorũ, breuitaſq; Laconum eſt.
Tendere per medium uult Rhodiẽſe genus.
Quodcũq; anteferas, ſit copia nota neceſſe ẽ,
Nec bene largitur, nec bene parcit inops.

Copiæ vtilitates.

Ταυτολογία eſt repetitio eiuſdẽ dicti.

Ὁμοιολογία ſimilis oĩno neq; variati.

Ac uelut in menſa dapibus genus oē referta,
Quod quantūq; libet ſumere quiſq; poteſt.
Si breuis eſſe uoles, delectum Copia præſtat,
Vt nihil obſcurum complicet arcta phraſis.
Artis aperta breui conſtabit ſumma libello;
Rhetorico maior ſonte leuanda ſitis.
Quiſq; ſed hæc crebro præcepta exerceat uſu
Donec inexhauſto gurgite uena fluat.
Nunc eadem redeat uarijs ſententia uerbis,
Vt uarias formas unica cera capit.
Nunc et cū ſocijs genere ambitionis honeſto,
Propoſitum certes plus uariare thema.
Totum argumentum ratione refingere diſcas
Multiplici: uires auxerit ipſa dies.
Sic athleta Milo paulatim robore creuit;
Qui uitulum tulerat, ferret ut inde bouem.
Nunc facias Græcæ linguæ certare Latinam:
Aequare ut ſtudeas, ni ſuperare uales.
Vertere nec ſolùm Metaphraſtæ more iuuabit
Sæpe Paraphráſten plura locutus ages.
Carmina nunc Vatum reddes ſermone ſoluto,
Nunc metrico iunges ſcripta ſoluta pede.
Carminis & genera interdū mutare labores,

Et iucundus,& eſt utilis iſte labor.
Authorisq; locum fœcundum nactus eundem.
Marte æquare tuo uel ſuperare ſtude.
Porrò præcipuum eſt facunda uolumina iugi
Vt ſtudio uerſans,optima quæq; metas.
Firmius utq; eadē teneas:repetenda frequēter
Ac etiam:audaci ſunt imitanda ſtylo.
Hactenus hortatus, tibi iam promiſſa propino
Pocula, nectareis anteferenda ſcyphis.
Et prius,ut uarijs ditanda oratio uerbis,
Deinde ſit ut rebus multiplicanda,cape.
Munditiem imprimis linguæ uenare latinæ, Elegātia ſermonis latini neceſſaria.
Sermo ſit ut purus:compoſitura decens.
Barbaries horrenda,ſolæciſmusq; nefandus,
Abſit,& improprio more nouata phraſis.
Cur miſerū intexas putridis cētonibus aurū?
An nitet immundo gemma ſepulta luto?
Obſerues igitur ſermonis iura latini,
Deinde aliquid mutes,copia fitq; prior.
Mutari poſſunt voces,conſtructio,ſchema Copia verborū p̄ triplicē mutationem.
De tribus his iam iam formula quæq; datur.

Synonymia.

Prima synonymia eſt eiuſdē plura miniſtrās

Verba rei:ut tellus,terra,humus:oro,precor.

Delectus verborum.

Sermonem ut uaries,nūc hoc,nunc uteris illo:
Non ſine delectu,iudicioq; tamen.
His nāq; aut eadem nō ſignificatio planè eſt:
Aut non ornatus,uiſq; ſonuſq; pares.
Authores fac ergo legens,relegēſq; probatos,
Turba ſit in promptu magna repoſta tibi.

Verboꝝ gn̄a ſeorſum notanda.

Sordida,priſca,noua,antiquata, poetica, dura,
Turpia,rara nimis,uel peregrina notes.

Sordida. Oſoleta vocātur a Fabio, & ſic differunt ab inuſitatis & priſcis.

Sordida ſunt rebus;perſonisue ue haud bene di
Vt ſi congerro dictus,amicus erit. (gna:
Antiquata uoco,penitus deſueta: ut Apluda,
Furfur apud ueteres;·hoſtis & hoſpes erat.

Priſca.

Priſca uoces,priſcis pereūtibus eruta ſcriptis:
Vt cluo,temetum:quæ modo,pugno,merū.

Poetica.

Propria ſunt uatum,dicenda poetica: ſicut
Triſtificus,claro,paupero,uitiſator.

Dura.

Dura appellamus ſenſu tranſlata remoto:
Caſtrata ut cum res publica dicta fuit.

Peregrina.

Sūt peregrina,quibus peregrè defluxit origo,
Vt gerræ,caſcus,gaza,ſinapi,piper

Nouātur verba,3.modis

Verba nouata uocant,nouiter uel ficta,uel uſu
Torta nouo,& quorū cōpoſitura noua eſt.

Vt Nero morari dixit, bellumq́; patrare
Criſpus:Plautus itẽ Caprigenũ,Vnoculus.
Huius erunt claſſis quæ deriuata creantur, Deriuata.
Vt,quidnã hic blatero rumigeratus ait?
Verba quoq; admittes græca ĩtermixta latinis: Græca q̃n latinis interſerenda.
Non temerè: ſed uox quando Latina deeſt.
Aut alludẽdo,aut cum uis, ſeu gratia maior:
Quæq́; ſuo Latium prædita iure tenet.
Verborũ genera hæc ꝓprijs diſtincta repones Vſus dictorũ verborum.
Claſſibus:interdum cõmodus uſus erit.
Non ſecus ac inter genialis fercula menſæ
Cõmendant dulces acria mixta cibos.
Præfare at ueniam,liceat ſic dicere, Plauti
Vtar uoce,loquor more Neoterici.
Diſtingue et uoces quas quæq́; nouauerit ætas, Aetatũ diſcrimen.
Nam diſpar,æuo diſpare,pondus habent.
Optima cenſetur,Cicero qua floruit,ætas,
Quò propior quæuis extitit,hoc melior.
Ergo Synonymiæ poſtq̃; tibi parta ſupellex,
Vtere,Res eadem cum repetenda frequens. βαττολογία eſt inepta eiuſdẽ ſermonis repetitio.
Quod ſi plura ſimul ꝓferre ſynonyma gaudes,
Effice quid gratum,Battologonq́; caue.

Præbet et ingẽtes ſermonis enallage aceruos,
Antimeria ſed hæc, aut heteroſis erit.
Antimeria quidem quas fert oratio parteis
Mutat ita, ut prorſus ſignificetur idem.
Vt dubito, et dubiũ ẽ mihi; prõptè et prõpt' an
Ad ludũ, et luſum: q ſtudet, atq; ſtudẽs. (ibit

Heteroſis. a mutatio pſone. b ſpeciei. c numeri d caſus e figuræ f generis g generis h declinationis.

Qui mundũ ſapiũt: qbus et ſapiẽtia mũdi eſt:
Sunt male conſulti; conſiliáq; mali.
Quas reperit, retinet partes heteroſis eaſdẽ.
Sed mutare quod iis accidit, illa ſolet.
Perſonã, numerum, caſum, genus, atq; figurã,
Flexuram, ſpeciem, tempus, itemq; modum.
Dixeris[a] optimulã[b] q; ſcribim'[c] hoc[d] gen' artẽ
Mitto[e] iocaſ: aſſentit[g] læta iuuenta[h] mihi.
Sic permutari paſſiua actiuaq; tritum eſt
Hic ut amat Chriſtũ, Chriſtus amat' ab hoc

Metaplaſm'. a pthesis b epentheſis c pagoge vel p paleſis d aphæreſis e ſyncope f apocope.

Huc etiam ſpectat cui nõnihil addis et aufers
Dictio per ſpecies quas Metaplaſmus habet.
Vt petulãs[a] gnatus Mauorti[b] accingier[c] optat
Licturus[d] patrem: flerit[e] hic, ille mage.
Nil ſpecies alias Metaplaſmi copia curat,
Recto igitur ceptum calle ſequamur iter.

Antonomaſia.

Nomẽ adhuc uariè lex antonomaſtica mutat:
Cũ reliquis, deinceps quos memorabo, tropis.
Vt mihi Pierides, Clarius, Caducifer adſunt:
Non rectè hic Macedo, Galbà, Midaſue ſapit.
Dat bona uera pater, ſcriptura teſte, fideli;
Atq; redẽptor amans, neſciyt illa ſophus.

Pro muſis, Apolline, Mercurio.
Pro ambitioſo, voluptuario, & diuite ꝑ deo ſacris literis, x̄paro
Pro Xp̃o & Ariſtotele.

Periphraſis

Rem multis, una pro uoce, Periphraſis effert:
Ad decus; aut ubi dcẽ uox, uel honeſta parũ ẽ
Fert, ut, opẽ generi humano rex cõditor orbis.
Porrò tres ſpecies illa figura parit.
Quippe uel ex etymo referat qđ dictio ſignet.
Prudentem ut, qui res prouidet, eſſe uirum.
Vel rem quãq; notis hinc dicta notatio pãdit:
Vt qui ſæpe manus complicat aio pigrum.
Vel rem definit, cui definitio nomen
Vt qui rite deum percolit, eſſe pium.

Pro deus ad iuuat hoĩes
Species 3.
Etymologia.
Notatio.
Definitio.

Metaphora

A proprio uoces tranſlatio ſignificatu,
Ob ſimile abducit: ſuaue ſit unde iubar.
Præſertim, manat ſi leniter, e'que propinquo:
Cum rerũ haud nimiũ diſtat utrunq; genus.

Deflexio a ſenſu ad rationem.

Vt uideo,capio,teneo,complector honeſtum.
Nanq; homo uim ſenſus, & rationis habet.

Ab irrōnali ad rōnale & contra.

Das homini deinceps brutorum propria:ſicut
Latrat homo, aut contra: ridet ut ille canis.

Ab aīali ad non aīal & contra.

Siue unū eſt aīal,uel utrūq;,aut deniq; neutrū
Grex teritur,Paſtor paſcitur, Ardet ager.

De Eccleſia

Reciproca metaphora

Mutua nonnunquā occurrit tranſlatio,ſicut
Nautæ ac aurigæ.Tunc ἀκολοῦθα uocant.
Farrago è nitidis ſcriptoribus ampla legēda ē
Sin fingas, fac ſit mollis,amœna,decens.

Allegoria.

Eſt Allegoria,in multis tranſlatio uerbis
Vnde alium ſenſum q̄; ſonuere, dabunt.

De eccl'a orthodoxa.

Illius exēplum fuerit. Nunc cymba profundo
Iactatur,quāuis non peritura, mari.

Catachreſis

Sic tm̄ differt à metaph.

Sæpe Catachreſis propriū ꝙ deſit,adoptat
Impropriū,ut breuis eſt mens; ſinuoſa caro.

De imbecillitate humanæ mētis,& ſenſualitatis (vt vocāt) volubilitate

Talia ſunt arti ſua cuiq; vocabula,quorum
Cōmunis multis, proprius uſus ei eſt.

Onomatopeia.

Nominis interdum reperitur fictio;quale eſt
Mugitus,murmur,ſibilus,ac ſtrepitus.

Nec male q̃ꝺo opus ẽ paragoge uerba nouabit
Dum ſequitur tritam formula certa uiam.
Dicere cur uerear, græcator ſcripturit ille.
Hic Epicuriſſat; ſæpe Poetor ego?

Paragoge eſt deductio ver borũ nouorũ iuxta analogiam

Metalepſis

Tranſumit uocẽ Metalepſis acuta:per aptos
Vt ſit ab effectu cauſa petenda gradus.
Meſſibus,ut quoniam æſtates, æſtatibus annos
Metimur,tempus ſignat ariſta ſuum.
Et quoniã nigrũ obſcuri, obſcurumq; ꝓfundi
Prætendit ſpecimen,dicitur atra ſpecus.

Poſt aliquot mea regnavi densmirabor ariſtas.Eg.I.

Metonymia.

Multa Metonymiæ ſpecies eſt,nomina rerum
Tranſmutans;ratio quãdo propinqua mouet.
Pro re ſigna locas,ut faſces,arma, togamq;
Aut inuentores, quoſue præeſſe putas.
Vt Bacchũ,Cererẽ,Neptunũ, Mulciberumq;
Aut etiam authores:ut,lego Virgilium.
Aut dominos:Ad nos,uenias Gnato: Deuorat
Ponitur et factũ,ꝑ faciente,ſcelus. (illum,

Pro cõſulatu bello,pace. ꝑvino,pane, mari igne. Pro poemate pro domo, ꝑ opibus. pro ſcelerato

Proïcolis ſeu hominibus. Et pro contento quod continet, ut gemit orbis.

Pro ab exercitu Cæſaris Dux uice gẽtis:ab hoc principe cæſa cohors.

p velocitate. Cauſa loco effectus,aut cõtra,ut uĩcere remis,

pro pallidum reddente. Pallida mors,ſpecies ni metalepſis erit.

Sæpe rei propriũ,aut perſonæ ſeruit utriq;:

Vt facũdus homo, ſermoq; turpis iners.

Synecdoche cuius ſex ſpecies.

Sextupla nõ paruũ dabit ĩde synecdoche acer

Per quã mens aliud concipit ex alio. (uum

pro amatoribus. Ex uno multos,ut Chriſti friget amator.

pro mari Vel genus ex ſpecie,pontus ut ambit humũ.

pro cælo. Totũ ex parte: uelut, ſuperũ tẽdamus ad axẽ

pro aqua. Vel cõtra: ut,Tyberim Roma ſuperba bibit

pro naui. Remq; ex materia:ueluti,natat æquore pinus.

p enauigauit. Ex præeunte ſequens, ſoluit ut ille ratem.

Poſtremò quoties aliud comprehendis ab uno.

pro potentes p nitidu. Vt ſumus Troes: lautus & unctus hõ eſt.

Aequipollentia

Aequipollentia ſeu ἰσοδυναμία Præcipuè uariant æque pollentia: quando

Aſſeris atq; negas ac ita, dicis idem.

Id fit

Id fit;ubi geminæ uoces pugnantia ſignant;
Atq; negatiuas tollo,uel addo notas.
Vt malus eſt,minimè bonus. Ambit cũcta,nihil
Improbo,nõ laudo. uox fera,blãda parũ.(nõ,
Actiua huc ſpectant paſſiuaq; uerba:uel illis De his etiam ſupra..
Conſona,ut accepit munus hic,ille dedit.
Hic nota nulla negans; ut nec collatio dum fit; Variatio per dictiones cõparatiuas.
Nigra albis præfert. Poſthabet alba nigris.
Pluris honeſta facit q̃ lucra,& lucra minoris,
Deſpicit iſta magis, ſuſpicit iſta minus.
Adde relatiua his: quoties habitudo duorum eſt Per relatiua
Mutua. Grãmaticam diſcit hic,ille docet.
Hic cõduxit agrũ,locat ille. Hæc audio,narras.
Opto deum patrem,filius eſſe dei.
Hunc piget uxoris, piget illius eſſe maritum,
Proximus huic deus eſt,proximus iſte deo.

Amplificatio.

Pulchra fit auxeſis ſiue amplificatio uerbi. amplificatio verbi nõ rerũ de qua infra
Dum grauius poni, pro leuiore, ſolet.
Occidit ille metu,monitus hic ſurdus ad omneis
Latro, ſcelus,mõſtrũ,peſtis, Auernus,hõ eſt.

Hyperbole.

Sermo at hyperbolicus uerũ per falſa recludit

Dæmone peior hic eſt. Vi pius aſtra rapit.

Meioſis contra uariat rem uoce minuta.

Vix tetigit. Nihil hoc. Id quaſi pluma leue ē.

Compoſitio. *Fit uaria & multis oratio nexa figuris.*

Vnde nouus uerbis ordo ſitusq́; datur.

Aſyndeton. *Acre inconiunctas uoces Aſyndeton effert.*

Iura, fidem, Chriſtum, ſcit, ueneratur, amat.

Polyſydeton. *Coniunctas uerò Polyſyndeton exprimit illas:*

Nunc amor, & pietas, fasq́;, fidesq́; perit.

Syzeugmenō tribus modis. *Diuerſas parteis uerbo Syzeugmenon uni*

Præpoſito, medio, poſtpoſito'ue refert.

Dat iuſtū eē, fides et opus. Bene xp̄s amatur,

Nō mūdus. Tenebras ſons. Probus aſtra petit.

Epanalepſis

In principio aut fine clauſulæ. *Huc facit et uaria eiuſdem repetitio uocis:*

Iam datur arrha pijs; Iam uia læta datur.

Nonnūquam, in duplicē ſimplex oratio trāſit:

Clauditur aut uno, quæ duo membra tulit.

Crimina te patrare ueto: et ne crimina patres,

Subijce quicquid habes, et tua cuncta deo.

Variatio per cōſtructionis mutationem. *Si uocum mutetur adhæc conſtructio: ſermo*

Fit uarius. res eſt parua, reiq́; parum.

Indolis eſt ſanctæ puer ille, uel indole ſancta.

Vtilius ſtudium q; iocus atq; ioco.
Talia multa docet ſyntaxis:& apta figura
ſæpe ut ſyllepſis,zeugma,prolepſis,erit.
Rhetoricæ porrò mutatio docta figuræ,
vltimus eſt,dictum quo uariabo,modus. Variatio per mutationē figuræ.
Nō quod ſignificāt uoces,hæc ſchemata mutāt,
Sermo nec augetur,nec perit ipſe ſitus.
Diuerſum aſt habitū,affectumq; oratio ſumit.
Luceat exemplis formula quæq; datis.
Nil melius ſtudio eſt, ſimplex hic ſermo futus
Nūc interrogo ſic.Quid ſtudio ē melius?(rus Interrogatio
Scilicet hoc melius quicq; eēt(Ironicus inquit) Ironia.
En ſtudio(Admirans)ut melius nihil eſt. Admiratio.
Diſpeream,melius ſtudio(Adiuratio)ſiquid: Adiuratio.
Non uideo hoc melius quid ſit(ait dubitans.) Dubitatio.
Abſit ut eſſe putem melius qd(Abominor)illo. Abominatio.
O ſtudium(Exclamo)quo nihil eſt melius. Exclamatio.
Prætereo,ſtudio melius nihil(occupor)eſſe. Occupatio.
Quid melius ſtudio eſt?(Subijcio inde) nihil. Subiectio.
Per reliquas magis eſt rerum quærēda figuras
Copia,perq; omneis multiplicanda locos.
Verborum interea tibi iam porrecta facultas
Exigit,ut quoduis experiare thema.

Thema variandum. Sit uelut auſpiciū: Deus eſt ſuper oīa amādus,
Prima ſynonymiæ uis cumulanda tibi eſt.

Collectio Synonymiaruū.

Vt, pater, oīpotens, rex, conditor, atq; creator
Et ſator, & rector rerum, hominumq́; Deus.
Præ, ſuper, ante, ſupra, potius, prius, et magis,
Præcipuè, ſūmè, maximè, et eximiè. (et plus
Diligo, amo, deamo, amplector, cōplector amore,
Proſequor, afficior, charus, amator, amor.
Omnia, res oēs, quiduis, & cuncta, nihilnon,
Quid non? Quicquid & eſt; qcq̄d et eſſe pōt.
Modus cōponendi. Talibus acceptis primū, in claſſesq́; redactis;
Confice quot patitur lingua latina phraſes.
Sermo daret plures, magis ornataſq́; ſolutus,
Has tamen, exempli nunc uice, Muſa ſonet.

Deus eſt ſuper omnia amandus.

Vnuſquiſq; Deum ſuper oīa debet amare,
Diligere imprimis cuiq; neceſſe deum.
Res ſuper omnigenas deus ē ardēter amādus.
Nil æquè atq; deum prorſus amare licet.
Plus alijs rebus ſuperum uult numen amari.

Res ſupra cunctas intimus eſto deus.
Nulla dei res eſt æquanda licenter amori.
Diuinus cunctis anteferendus amor.
Eſt homini longè ſuper oĩa numen amandum,
Præ cunctis opus eſt rebus amare deum.
Quicquid amare potes, diuino cedat amori.
Fac ſupra quæuis cætera, numen ames.
Eſſe deus debet nobis in amore ſupremus.
Nos sũmum sũmè numen amare decet.
Ecquid hõ inueniet, quod numinis æquet amori.
Res inter cunctas maximè amato deum.
Cui dubium: qn plus alijs ſit numen amãdum?
Quis dignum ſummo neſcit amore deum?
Vincat amor cunctos alios diuinus amores.
Quicquid ames; primas ſemper habeto deus.
Grande nefas; ſiqd pariter, ceu numẽ ametur.
Eſſe deo debet par in amore nihil.
Eſt operæpretiũ reliquis mage numen amare.
Non niſi ſupremo gaudet amore deus.
Vt bene numẽ ames rebus præpone creatis.
Plus aliquid q̃ te nemo, Creator, amet.
Diligi ab orbe põt quicq̃ æquè, ut cõditor orbis?
Præcipuo obſerua ſemper amore deum.

Ante alia æternum debemus amare parentē,
Væ tibi; ſiquid ames non ſecus, atq; deum.
Se deus, & meritò, ſuper oĩa poſcit amari.
Præcipuus ſemper numinis urat amor.
Eſt opifex rerum magis ipſis rebus amandus.
Quiſq; Deum primo debet amare loco.
Debetur ſuprema deo dilectio iure.
Nil iuxta atq; deum lex adamare ſinit.
Fas aliquid non eſt, ut numen, amare perindè.
Diligere ut numen nonnihil eſto nefas.
Præcipuo nemo fruſtretur amore Tonantem.
Ecquid homo demens æquet amore, deo?
Rex cæli terræq; poteſt non maximè amari?
Aeternum debes unicè amare patrem.
Nullus amor ſubeat diuino æqualis amori.
Nil æquè amplecti conuenit, atq; deum.
Vult nihil ex æquo rex ſecum excelſus amari.
Rectè eſt; quando dei maximus ardet amor.
Omnipotens rebus ſit charior omnibus unus.
Tantũdem atq; deum nil deamare licet.
Inter amata deo parteis fac eſſe ſupremas.
Cætera, q̃ ſuperum numen, amato minus.
Aequalem rerum atq; dei quis ponat amorem?

Intima ne ſit res,ut deus,ulla tibi.
Proſpice nequid ames in mũdo numinis inſtar.
Ne ſint pro domino chara creata ſuo.
Pro nihilo ducas præ numine cuncta ſuperno.
Ex pari amare deum,res aliasq́; caue.
Nulla rei ſpecies,ſuus eſt uelut author,amãda.
Nunquis amore pari resq́;,deumq́; colet?
Cœleſtis dominus noſtro dominetur amori.
Propter ſe deum ama; cætcrea propter cum.
Nil adeo ex aĩo,ut ſanctũ cõplectere numen.
Tantus amor,quantus numinis ullus erit?
Plus alijs rebus celeſtem dilige patrem.
Toto immortalem dilige corde deum.
Eſſe deũ charũ reliquis magis oĩbus æquũ eſt.
Diuinæ primus ſit bonitatis amor.
Quicquid ama, in amore deo ſac eſſe ſecũdũ.
Se iubet eximio numen amore coli.
Iuſtitia eſt,deus ut ſũmè rcs inter,ametur,
Vt numen,ſtudio nil ucnerere pari.
Qui ſapit, ille deum plus ſe quoq; diligit ipſo.
Quomodo re quauis non mage numen amas?
Inter res ſit cuiq; deus chariſſimus omneis.
Vult ſine riuali numen amore frui.

Participare deus non uult cum rebus amorem
Particulam cordis uis dare, ſtulte, deo?
Omnia, q̃; numen, ſtudio amplectare minori.
Iura deum ſummo proſequi amore iubent.
In noſtro ſi corde dei dilectio princeps.
Non te aliquid tanquam numẽ amare pudet?
Numinis unus amor menſuram reſpuit omnẽ.
Dilige feruidius teq; tuiſq; deum.
Maxima ſiderei tibi ſit dilectio regis,
Iure alius minor eſt omnis amore dei.
Nil dignũ inuenies, qđ ames, ut numen amicũ,
Fac ſit amore minor numinis, omnis amor.
Res rerum artifici prauo quis adæquet amore?
Corda deo minimè dimidiata placent.
Proſequeris'ne, miſer, diuiſo numen amore?
Summi ſummus amor debet adeſſe patris.
Res aliquas iuxta, ac dominũ ꝓhibemur ama(re.
Quiſq; dei prima flagret amicitia.
Væ, niſi, quiſq; dei ſuper omnia feruet amore.
Pone modum reliqs: numen ama abſq; modo.
Proprius eſto deo noſtri primatus amoris,
Numinis in nobis ſit coryphæus amor.
Vult diuinus amor reliquis ſublimior eſſe.

Iure deus noſtri culmen amoris habet.
Sit deus humani magnes, atq; unio cordis.
Diuino philtrum dignius eſſe nequit.
Non amat ille deum iuſtè: qui nonnihil æquat.
Non amat ille deum: qui pariter quid amat.
Præcipuo eſt nobis dignandus amore creator,
Exæquare deo fas in amore nihil.
Aequè, magna dei eſt iniuria, ſiquid amemus.
Fur eſt, tota deo qui dare corda negat.
Integra uis animi diuinum ſpiret amorem.
Aequandum nihil eſt inter amata deo.
Iuſta dei poſt ſe dilectio cætera linquit.
Nil licet ex charis æquiparare deo.
Omnem aliũ diuinus amor præcurrat amorẽ,
Inter chara deo quid ſimile eſſe poteſt?
Cõmuni haudquaquã deus eſt cõtentus amore.
Intimus affectus debet adire deum.
Cui, deus, æqualem tecum tribuemus amorem?
Rite ſcopus noſtri numen amoris erit.
Numen sũmoperè inter cũcta meretur amari.
Ipſe dei primus ferre meretur amor.
Nil patitur ſecum ex æquo Rex altus amari,
Integer eſto dei, non mutilatus, amor.

Ante alia authorem uitæ deamare neceſſe eſt
Cuncta panomphæo ſubijce chara patri.
Pellicibus diuina ſubeſt dilectio nullis.
Vis bene amare deum? nil ita prorſus ama.
Omnia diuino meritò poſtponis amori.
Diuino reliquus poſthabeatur amor.
Quicquid diligimus, præponere numen oportet.
Poſtponenda deo, quæ tibi cunq; placent.
Cælicolum regi bene nil præfertur amatum.
Omnia præcedat numinis unus amor.
Numinis æquus amor reliquos ſupereminet, an
Præcellit, præſtat, præminet, atq; præit. (teit
Nil præuertendum æterni duc patris amori.
Principis excellat cuncta regentis amor.
Fac alij diuinus amor præpolleat omni.
Tranſuolet, anteſtet, uincat & exuperet.
Eſt nobis hoĩum ac rerũ ſator unicè amandus.
Vnicus unius uult amor eſſe dei.
Sit tibi perpetui dilectio prima monarchæ.
Sit cordi, quantum res tibi nulla, deus.
Sit colophon, radix, fundamentumq́;, baſisq́;,
Diuinus nobis omnis amoris, amor.
Nulla tibi tanti ſit res, quanti ipſe creator.

Nil tota dempto dilige mente deo.
Nil leue non duci præ numine debet amando,
Siquid ames æque, ac numen: iniquus eris.
Impius es, niſi numẽ ames ſuper oẽ quod extat
Præ bonitate dei quid mihi dulce ſapit?
Numen ama q̃ res alias impenſius omneis.
Quàm quiduis aliud numen amato magis.
Regem habeas cæli cunctis adamando priorẽ,
Sit ſuperum princeps inter amata prior.
Fac ſit amore dei tibi res ingratior omnis,
Sit tibi ſupremo uilius omne bonum.
Ecquid in orbe boni ẽ sũmi uice patris amãdũ?
Sic quid amem, ut cælum qui regit atq; ſolũ?
Nil æquè eſt homini, ſons atq; ſalutis amandũ.
Hei mihi pro ſummo iudice num quid amem?
Ni dominũ mundi ſuper oĩa diligis; actum eſt.
Regis olympiaci pectore regnet amor.
Vt moderatorem rerum, quid amaueris æquè?
Quicquid amas, infra numen amare uelis.
Rebus amabilior deus eſt quotcunq; creatis.
Præcipui omnipotens munus amoris amat.
Quicqd amare uoles poſt numẽ ametur amatũ
Ecquid ut immenſum numen amare libet?

Diuino nullius amor certabit amori.
Numinis anteſtet, quicquid amabis, amor.
Congruit, ut cunctis opifex prælatus ametur.
Sũmus amandorum ſit tibi numen apex.
Nulla perinde meum res,ut deus,optet amorē.
Patris amor ſuperi neſcit habere parem.
Affectu nihil ut numen complectar eodem.
Tam nihil optatum,q̃; deus,eſto mihi.
Dulcior eſto dei toto dilectio mundo.
Chara tibi omnia ſint inferiora deo.
Numen amore tibi ſummo propone colendum,
Stet ſummo omnipotens inter amanda loco.
Quicq̄d ames,minus eſſe deo tibi noris amãdũ
Vult ratio:eximius numinis ut ſit amor.
Iura uolunt,ut ſit deus ultra cætera charus.
Tantum aliud, quãtum numen amare nefas.
Quãtũuis q̄d ames;deus ē ſuper illud amãdus
Sit prior ac potior re genus omne,deus.
Inter amãdorum ſeries deus occupet arcem,
Præ dei amicitia fecero cuncta iocum.
Tam tibi ſic charus uitæ dator,ut nihil æquè,
Omnia fac inter chara ſit Alpha deus.
Sit tibi præcipuus mundi fabricator amicus.

Nullius æquè ſis, atq; Tonantis amans.
Te iubeo imprimis ſtudioſum numinis eſſe,
Vult oculis homini charior eſſe deus.
Lucis inacceſſæ q̄; iſtius amantior eſto.
Nemo deum atq; aliud curet amore pari.
Numen ad æternum affectus primarius ito.
Fac pluris, q̄; ſit quicquid in orbe, deum.
Primus amaturo uitæ numerabitur author.
Exquiſitus amor numinis eſſe cupit.
Cælituum regem ſtudio complectere ſummo.
Tu charum ſupra cætera numen habe.
Naturæ nihil æternæ contendat amori.
Prò pudor, ut numē quis, quid amare poteſt?
Nil tanti facias, quanti nutu aſtra mouentem.
Proſequere affectu nobiliore deum.
Debetur ſummo dilectio ſumma parenti.
Cætera præ domino ſint odioſa tibi.
Vēdicet omnipotēs noſtrū ſibi primus amorē.
Nil adeò gratum, numen ut eſſe decet.
Quiſquis amare deū bene uis, poſtpone nihil nō.
Eſt natura dei ſūmo adamanda gradu.
Da regi æthereo parteis in amore priores.
Re quauis pluris conuenit eſſe deum.

Eſto dei potius q̃ orbis totius amator.
Congruit eximio numen amare modo.
Omnibus ē rebus rerū magis author amādus.
Nulla non re homini ſuauior eſto deus.
Poſtpoſitis alijs diuinum amplexer amorem.
Poſthabitis cunctis rebus amere, deus.
Nemo creatori non primum impendat amorē.
Nil itidem ut numen fas ſit amare mihi.
Quicquā tam cupidè q̃ numē amare uetamur.
Quid non Rege poli par ſit amare minus?
Dign' amari, ut ametur, amore, q ametur, ama;
Eſt deus imprimis, cætera digna minus. (tu.
Erga te Alme pater, sūmo inflāmemur amore.
Res ſit nulla ac tu grata perinde, Deus.
Cultor amicitiæ, ut diuinæ, nullius eſto.
Diuinam ante alias excole amicitiam.
In grauiore dei ſita ſit dilectio lance.
Momentum nullum maius amore dei eſt.
Frigeat omnis amor cœleſtis amoris ad ignem.
Diuini ad pondus, pluma ſit omnis amor.
Empyreum, cœleſtis amor tranſcēdat olympū.
Quæ ſummi illecebra eſt maior, amore dei?
Sic qd amē, ut ꝓpriæ proram puppimq́; ſalutis?

Omnis ut authorum, quid uolo amare rei?
Viuifico fonti inſuaueis compono lacunas?
Aeternum tenebris aſſimilabo iubar?
Diuino temerè quis amorem, comparet ullum?
Vis conferre pari ſtercus amore, deo?
Obſtupeo, ſicui deus haud re charior omni eſt.
ſcilicet, æquè adamem nõnihil atq; deum.
Sic me amet ipſe deus, ſũmo ẽ ut dignus amore
Haud ſcio, quid iuſtè numinis inſtar ames.
Prò ſcelus. ut rerum dominũ rem diligis ullã?
Abſit, ut æquipares quid tibi dulce, deo.
Dicere nõ opus eſt, nihil eſſe ut numen amãdũ.
Quænam res tãdẽ eſt maximè amãda? Deus.
Vt ſemel abſoluã Deus eſt ſuper oĩa amãdus.
Quilibet ergo deum quomodo debet, amet.
Sed mihi verborũ ſola eſt heu Copia: Rerum
Deſit adhuc: ut des hãc quoq;, Chriſte, rogo.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Liber ſecundus.

Luxuriet

Diuiſio, ꝑtitio ſeu enumeratio partiũ.

IAm tibi ne folijs uerborum oratio pulchris
Luxurient, rerum fructibus orba bonis:
Schematibus res quæq; ſuis uariãda uiciſſim ẽ
Materia & grauidis elicienda locis.
Imprimis compreſſa breui ſententia ſumma,
Latius in parteis diſtribuenda ſuas.
In genere (exempli cauſa) ſi dixerit alter:
Ille bonis ſtudijs deditus uſq; fuit.
Perſpicuo ætatis tibi cunctas ordine parteis,
Virtutes, artes, enumerare licet.
Adde grauem ſtudij noctuq; diuq; laborem,
Redderet ut penſum quælibet hora ſuum.
Quod nihil illecebris, ſomno contentus, et eſu.
Permodico, dederit: q̃; nihil ille iocis.
Heluo librorum, doctorum auditor amicus:
Florilegæ ſolers, ac celer inſtar apis.
Cõdere theſauros, et in uſum promere gnarus,
Facunda lingua, ſplendiduloq; ſtylo.
Tum mores hominũ cernenſq;, legẽſq; notabat,

Dotibus eximijs pectora docta replens.
Hæc ſignare ſat eſt, Tu ſingula fuſius ædc.
Fac tamen, ut uarius tædia ſermo leuet.
Dein quaſi feſſus, adhuc undātē claudere riuū,
Te ſimulans, ſtrictum profer ut ante, genus.
Nec minus et totū partiri in fruſta decebit:
Vt totum ſiquem dixeris eſſe bonum.
Membra per, & ſenſus oēis, animiq; receſſus
Diſcurrens, proprium collige cuiq; decus.
Enumeres itidem quod ſubiecto accidit omni.
Vt res eſſe bonas dic prius atq; malas.
Deinde bonū triplex dices ſuaue, utile, honeſtū:
Et ſortem, mentem, corpus habere ſuum.
Quin ubi de ſpecie loqueris, genus additur aptè
Vt ſi dicendum. fœda libido nocet.
Dic ſta: cum uitijs damnum ſit ab oībus ingēs:
Imprimis homini fœda libido nocet.
Mox ſupereſt ſiquas hēt hæc, percurrere par=(tes.
Nam ſpēs in ſe nōnihil omnis habet.
Dum porrò enumeras, partiris, diuidis: unq;
Nē facilis deſit partibus ordo, caue.
Altera ditandi ratio ſermonis habetur,
Si cum re, per quæ res fuit acta, refers,

De hoc infra in expolitiōe Hæc, ppe pti tio dicitur, generis vero in ſpēs dicitur diuiſio.

Subiectū vo=cant Scholæ materiam.

Additio gn̄is ad ſpeciem.

Saltē indiuiduа & accidentia.

Ordo partiū

Enumeratio antecedentiū quæ factū aut rē acceſſario vel non antecedunt.

Enũeratio cã rum. Altius at cauſas memoranti, tertia ſurget.

Quarta;quod inſequitur uel comitatur, habet.

Enũeratio cõſequentiũ vel comitantiũ rẽ ipſam. Exẽplũ eſto. genus Chriſtus mortale redemit.

Dic cauſam:cecidit primus uterq; parens:

Nullus & amiſſam poterat reuocare ſalutem:

Donec amanti homines ſit caro ſumpta deo.

Hinc promiſſa dei, & tales præiere figuræ:

Ac legem uates præcinuere nouam.

Subde redemptoris partum, uitamq; decentem,

Quodq; peregit opus, quod pretiumq; dedit.

Quomodo ſupplicÿs diris, probriſq; nefandis

Affectus mortem uicerit atq; ſtygem.

Conſcenſum uictor nobis patefecit olympum.

Auxilÿsq; datis, quos iuuat ire, trahit.

Hæc breuia immenſo poteris diffundere cãpo:

De his infra. Singula per proprios ſi meditere locos.

Res quoq; ceu pictas habitu ſi prodis aperto:

Energia. Acris Energiæ formula quinta tibi eſt

Natura hanc bene nota, hanc circũſtantia rerũ,

Fit ex 4. Dictio conueniens, Apta figura facit.

ẽ quadruplex deſcriptio rei per hypotypõſin. Præcipuè dum res, perſonas, tempora pingis,

Et loca: quæ propriæ quatuor artis egent.

Cũcta rei ſimulachra refert hypo, dicta, typoſis

Siue eſt, ſeu geſta eſt, ſeu quoq; ficta fuit.
Sic multa hiſtoricus: ſic multa celebria vates,
Horrida ſic tragicus nuntius acta refert.
Sic & diluuium, peſtis, uenatio, bellum,
Ebrietas, ludus, bos, fera, planta, ratis.
Deniq; res omnis quantũuis parua, leuisq;:
si bene deſcribas, magna, grauisq;, mouet.
Præuia nec ſolum, coniuncta, ſecutaq; dicas:
Verum produci quicquid & inde poteſt.
Vt ſi diſſuades uxorem ducere, monſtres
Quæ mala, quot curæ, quãta pericla ferat.
Huc ſimile, oppoſitũ; trãſlatio: quotquot et ipsũ
Sermonem illuſtrant, schemata crebra ualẽt.
Perſonam quòd ſi cupias depingere certam Deſcriptio pſonæ.
Vnde proſopographi nomen habere potes. προσωπογραφία vel προσωποποιία
Vt domini, ſerui, regis, lurconis, auari,
Oſtentatoris, militis, atq; ducis.
Quotquot et humãis diſcrimina morib. ĩſunt.
Qualibus exemplis comica ſcena ſcatet.
A patria primum ſumenda notatio: ſicut
Perfidus eſt Pœnus, trux Geta, cautus Iber.
Quiſq; ferè patrij retinet contagia cæli:
Gentis & obſeruat propria ſigna ſuæ.

Collige dein quicq̃d producere, ſexus & ætas
Fortuna, & ſtudium, mosq́; phyſiſq́; ſolent.
Mas grauior: iuuenis præceps, diuesq́; ſuperb':
Miles atrox, audax latro, benigna parens.
Corporis atq; animi motus, habitusq́; uel oẽis
vel quos materies poſcit & hora, canes.
Nunc affectus adeſt lenis: nunc acrior urget
Vt ſiquem exagitat ſpes, metus, ira, dolor.

Decorũ dictũ in fictis pſonis.

Præcipuum ſemper ſeruare memento decorũ.
ſit perſona licet non niſi ficta tibi. (frons
Sint charites lepidæ, virtus grauis, hæreſis ef-
ſtultitia inſtabilis, pax placida, ira fremens.

Apologus de quo infra.

Fabellas etiam, Aeſopi ſi more recenſes.

Hæc pp dicitur proſopopœia.

Res quod habet propriũ quælibet, ante notes.
Nec minus abſentẽ referẽs, aut lumine caſſum,
Fac animus, ſpecies, actio, ſermo quadret.

Deſcriptio loci. τοπογραφία, τοποθεσία

Adde topographiam: facies qua picta locorum
Cernitur: ut montis, littoris, urbis, agri.
Sin loca deſcribas non uera, ut tartara, famæ,
inuidiæq́; domos, fictio dicta loci eſt.
Pinge loci cuiuſq; genus, formamq́;, ſitumq́;
Quod natura, quod ars, ſors qd' et ulla dedit.

Deſcriptio temporis. χρονογραφία

Perq; chronographiã tẽpus tractatur: ut æſtas,

Ver,aurora,dies. Proprietasq; datur.
Res quoq; tẽpus erũt quædã:ut uĩdẽia,meſſis,
Iuſtitium,bellum, paxq;,diesq; ſacer.
Ne morer: Authorũ te mille exẽpla docebunt
Quod ſit Energiæ forma quaterna potens.
6 Sexta ſit excurſis obiter Digreſſio rebus.
Quæ cauſam,quãuis ſint aliunde,iuuant.
Vt laudet uel uituperet,uel Rhetor ut ornet
Vt delectet,ut & præparet: Iſtud agit.
Præſtat energia hoc quadruplex; hoc fabula
Hoc et cõmunes amplificando loci. (præſtat
Oblata,hæreticos ut ſi, dum criminor,anſa,
In deteſtando carnis, amore uager.
His nihil utilius: χρεῖας idcirco uocarunt.
Qui ſuper his iuſtos compoſuere libros.
Porrò hæc principio dicẽdi excurſio quadrat,
Vel fini; auditor dum recreandus erit.
Nõnunq; & mediũ,& partẽ quãcũq; tenebit:
Seu,res obtulerit, tædia ſiue leues.
Septima ſit quoties cũ nomine dictio iuncta eſt
Quæ decus,aut uitium notitiam'ue gerat;
Talia dant animus,corpus,ſors: deniq; quicqd
Rebus ineſt,uel adeſt,attribui'ue poteſt.

Vt ſaturnalia.

digreſſio quæ et egreſſio et excurſus dicitur. παρέκβασις.

Materia digreſſionis.

χρεῖαι Sũt loci cões et ſnĩæ de quibus infra.

Quãdo digrediendum.

Epitheton. Põt eſſe etiã nomẽ ſubſtãtiuum.

Afficitur Chriſtus crudeli morte redemptor,
Humano ut generi regna beata paret.
Iudæus populus cæcus, miſer, impius, excors,
Chriſti occiſor, atrox, exul, auarus, inops.
Intempeſtiuum nequid ſere, nequid ineptum,
Liberior quãuis eſſe poeta uelit.

Circũſtãtiæ περιστάσεις 4. officia, Alij pauciores ponunt.

Octauã methodũ dat circunſtantia: quæ rem
Amplificat, minuit, detegit, atq; probat.
Circunſtant perſona, locus, caſus, numeruſq;.
Auxilium, tempus, organa, cauſa, modus.

Notę pſonarũ

Perſonæ, nomen, patria, & natura, genuſq;,
Sors, ſtudium, mores, facta notanda tibi.

Cãæ 4. principales. Efficiens. Adiuuans. Aliæ differẽtiæ.

Materia, efficiens, finiſq;, & forma uocãtur
Præcipuæ cauſæ, ſit quibus abſq;, nihil.
Effectrix eſt cauſa deus, natura, uoluntas,
Fortuna, & caſus: iungitur hiſce iuuans.
Diſtingues alibi quæ cauſa ſit intus & extra.
Cogens, necne, procul uel prope: ſola, comes.
Membra periſtaſeon reliquarũ propria mitto.
Ni pateant per ſe, Rhetores illa docent.

Amplificatio rerum nõ verborũ vt ſupra ſtes quatuor.

Nona locupletans ratio Amplificatio fertur:
Quatuor in formas quam ſecuiſſe placet.
Nanq; incrementum ſic auget ſingula ſenſim:

Vt ſummum attingas exuperes'ue gradum.
Chriſtum negligere inſanum, ridere ſceleſtū:
Percutere horrēdum. Quid lacerare crucem?
Oppoſitum facio, dum comparo, deq; minori
Duco incrementum: duplice fitq; modo.
Fictio ſic maius deducit. non fero Turcam
Talia ſi peccet: Chriſti genam'ne feram?
Aut erit exempli collatio. Seruus id egit
Compulſus: dominus compulit: hoc grauius.
Ni gradus efficitur maior, ſit ꝓximus, aut par.
Latior ex multis forma fit iſta locis.
Amplificans autem quoties ratiocinor, unum
Augeo ſic, aliud creſcat ut inde magis.
Vaſtus hō, ferus atq; furēs percuſſit inermē:
Ex iis colligitur q̄ grauis ictus erat.
Aut aliud magis aucturus, minuo prius auctū:
Sunt grauia iſta qdem, ſed nihil ad reliqua.
Congerie amplificat ſenſu qui fundit eodem
Verba & res uarias: de quibus antè ſatis.
Vt deus eſt ſummè clemens, bonitatis abyſſus:
Fons pietate ſcatens: ſummus amoris apex.
Quatuor eſt igitur res amplificanda figuris:

Incremētum prima. ἄυξησις
Cōparatio fit dupliciter. ꝑ fictionē. ὑπόθεσις ꝑ collationem exempli.
De exemplo poēs locos tractādo infra.
Rōcinatio 3.
Congeries 4. συναθροισμός
In ſynonymia enumeratiōe. &c.

Totidẽ ſpẽs extenuatiõis

Et totidem contrà eſt extenuanda modis.
Sed detrimentum dicetur quãdo gradatim
Quid minuo. In reliquis nomina dicta manẽt.

Propoſitionũ multiplicatio

Lex decima eſt protaſes cãæ cõquirere multas
Rhetoricas: ratio quas ſua deinde probet.

Ex qbus ſup petitio.

Hic ualet ingenium, Iuris prudentia, mores,
Vſus; & authores ars imitata frequens.
Cognitioq; rei, quam uiſa periſtaſis affert:
Et quæ de ſtatibus Rhetores apta docent,

Status.

Nam ſtatus eſt protaſis prima et sũmaria cãæ.
Quæ reliquis debet proprius eſſe ſcopus.

Loci proprij ...nis demonſtratiui delib & iudic.

Cauſæ quodq; genus ꝑprios hẽt, utile, honeſtũ,
Ac iuſtum, & ſimiles oppoſitoſq; locos.
Sunt igitur multæ protaſes hinc inde petendæ:

De his infra

Argumenta quibus ſubijcienda pares.

Propõnes ex cõmunibus.

Harum ſunt aliæ ſumptæ ex cõmunibus: hoc ẽ
Diuerſas cauſas quæ ſtabilire queunt.

Ex proprijs.

Sunt aliæ ex cauſæ proprijs: quæ nẽpe cohærẽt
Sic cauſæ huic: alijs ut ſupereſſe negent.

Propoſitio in finita θέσις

Eſt generalis adhæc protaſis generalia dictãs:
Res indiuiduas particularis habet.

finita. ὑπόθεσις;

Expedit uxores duci: generale fatebor.
Expedit ergo mihi. particulare nego.

Ne protaſes multas confuſio multa ſequatur:
Fac bene diſponas: eſt opus arte tamen.
Quatuor imprimis, aut tres ꝓpone ſupremas:
De quarum gremio turba minuta ſalit.
Præuia ponet eas aptè diuiſio: deinde
Cuiq; ſuas reliquas commodus ordo dabit
Quæ quam introducat, rerũ natura monebit,
Sin minus, utendum tranſitione tibi eſt.
Sic etiam protaſes atq; argumenta locentur:
Vt ſtet poſterius: ſtet niſi forte prius,
Vt bellum primò penitus contendo cauendum:
Dein bellum hoc, tali tempore, ſorte, loco.
Adde etiam fictas protaſes: ſi cuncta fauerẽt,
Vitandũ eſſet adhuc: quid modò quãdo nocẽt?
Molem incredibilem ex illis oratio ſumet.
Argumenta ſimul dum ſua quæq; trahit.
Nec tamẽ ut ꝓtaſes, cũctas efferre neceſſe eſt.
Poſterior ratio, ſæpe prioris erit.
Sit thema ꝓpoſitũ: ſuper oĩa Chriſtus amãdus.
Collige ſic protaſes, pronus ut ordo fluit.
Quiſq; bonus, iuſtus, ſapiens, eſt dignus amari.
Præminet ut Chriſtus, debet et huius amor.
Mutua debetur cuiuis dilectio: ſummè

Ordo ꝓpõnũ

Ideſt vt poſteriora ſemper vim habeant maiorem et a prioribus nõ pẽdẽtẽ ſi cõtigeret hæc labefactari.

Fictæ ꝓpoſitiones.

Nam ꝓpõ ꝓprie ẽ cui ſubijcitur ratio ſed nihil vetat eſſe rõnẽ alterius ſuperioris.

Propõ principalis.

Propõ gñalis

Chriſtus amat: ſummo debet amore coli.
Pro meritis eſt quiſq; ſuis in amore tenendus:
Maxima ſed Chriſti nos bene facta ligant.

propoſitiones uice rõnumet ex præcedente productæ.

Cum nihil eſſemus, nobis dedit eſſe creatis.
In quibus & præſtans eius imago nitet.
Subdidit & totum charis mortalibus orbem,
Commoda quot uitæ, munia quanta dedit?
Iam ſatis iſta probãt Chriſtũ ſuper oĩa amãdũ
Sed ratione alia non leuiore liquet.

Propoſitio.

Iure ſibi præfert pars totum obnoxia: mẽbrum
Vt corpus, ciues utq; Idiota ſuos.
Nos atomis ſimiles Chriſti ĩ uirtute mouemur,
Sentimus, ſapimus, uiuimus, atq; ſumus.
Sint nihil hæc. Quicunq; aliјs incõmoda fallit:

Tranſitio
Propõ gñalis
Particularis ſeu aſſumpta

Vt magna extiterant: dignus amore pari eſt.
Chriſtus ab horribili ſceleris nos peſte redemit.
Tartareiq; reos ſeruat ab igne lacus.
Præterea ſeruans alios plus debet amari:
Quò labor aut damnum durius inde uenit.
Si pro Rege latro rapidæ ſeſe obijcit haſtæ.
Damnatum aut ſocij liberat ære caput.

ꝓpõnes fictæ

Nonne ſuã hunc illi uitam debere fatendũ eſt,
Ac illum uita plus redamare decet?

Pro latrone deus mortem expectante perennẽ propõ aſſumpta.
Diram eſt,ab,nimio paſſus amore crucem. ppoſitio ficta
Si dominus ſeruo facilem ſe dedat in uſum:
Charius hic illo debet habere nihil.
Chriſtus at ipſe hoĩum ac celſi dominator olym Aſſumpta
Vermiculi ſacrũ ſe dat in ora cibũ.
Deniq; præcipuo ſtudio obſeruaueris illum: Generalis
A quo præcipui ſpes tibi certa boni eſt
Vitam immortalem,cæleſtia regna,beatam Aſſumptio
Lætitiam Chriſtus uult dare,ſiquis amet.
Adijce nunc alias ditandi ad ſingula formas:
Vix credas quantum perficietur opus.
Quãq; argumentũ ſumptũ eſt omni altius arte
Quod nunq; exornes,amplificesq; ſatis.
Vndecimum caput eſt rationes cogere,ſiue probationũ &c. cumulatio.
Argumenta,quibus ſingula dicta probes.
Nam protaſin multis firmas rationibus unam: πίσις
Et rationis adhuc fit ratione fides.
Eſt interna,uel eſt externa probatio,quorum probationum 2 genera.
Pendet ab arte prior:poſteriorq; fugit.
Hanc præiudicium,iuſiurandum,tabulæq;, Externæ a teſtimonijs
Tormentum,teſtes,pactio,ſermo parit. Internæ a ſignis.
Illam ſigna creant,τεκμήριον unde neceſſe eſt

Signũ duplex Rem dare, σημεῖον, quando probabilis eſt.

Loci rethorici. Credibile aut εἰκός, propẽ ſum, nõq; repugnãs

Adiungit Fabius: nam fit & inde fides.

Signa a circũſtantijs. Hæc porrò indítijs ex circum ſtantibus hauri.

Perſonæ, atq; rei quæ patuere, ſupra.

Circũſtãtiæ perſonæ. Perſonę genus eſt, ſexus, gens, patria, nomẽ.

Nutrimenta, habitus corporis atq; animi.

Dehinc ætas, ſors, conditio, affectatio, motus,

Conſilium, ſtudium, dicta uel acta prius,

Rei. Eſtq; rei, cauſa, inſtrumentũ, occaſio, tempus,

Quod poſt, ante, ſimul, uis, locus atq; modus.

Rurſum utare locis cauſæ cõmunibus omni:

Loci dialectici. Argumentorũ pullulat unde ſeges.

Primus erit finitio ſeu deſcriptio rerum.

Deinde etymon, ſpecies, & genus, et ꝓpriũ.

Quod differre facit, pars, totum, principiumq;

Summa, incrementum, diſſimile ac ſimile.

Qđ præit et ſeqtur cõtraria quæue repugnãt,

Atq; relatiuum, quæq; iugata uocant.

Cauſæ multiplices, effecta, euentaq;, necnon

De his ſupra Quod maius, quod par comparat, atq; minus.

Fictio ĩ locis Adde, locis ꝙ ſit cõmunis fictio multis:

Propria cãæ Ex proprijs cauſæ deniq; creſcet opus.

Reſtat ut experiaris,& oſtia ſingula pulſes.
Aſſiduus magnas congregat uſus opes.
Præminet exemplum, à maiore, minore, pariq́;
Oppoſito, ſimili, diſſimiliq́; datum.
Si laudo, ſi uitupero, probo, ſolor, & hortor,
Conſulto, moueo, mulceo: ſemper adeſt.
Quare exemplorũ uis magna paretur, et adſit
In promptu: & uaria ſub ratione manent.
Nam propriè exemplũ facti eſt narratio priſci:
Seu res geſta fuit, ſeu quaſi geſta ſonat.
Multa per exẽplũ nũc cõprehẽdũtur, et ornãt,
Illuſtrant, augent rem, faciuntq́; fidem.
Exemplum uariũ dicta ante uel acta miniſtrãt
Et quicquid moris natio gens'ue tenet.
Hiſtorici, tragici, comœdi aliiq́; poetæ.
Theiologus, ſophus & quiſq́;, libriq́; ſacri.
Et diuerſa rei ratio ut belliq́;, domiq́;.
Virtutis, uitij, temporis, atq́; hominis.
Collige rumores quoq́;, uulgi: et Græca, Latina,
Barbara poſtremò, quod monumenta dabunt.
Plus antiqua mouẽt, præclara, domeſtica mẽtẽ,
Quàm reliqua. Accipiat plurima quiſq́; locus.
Adijcit ingentem exemplis tractatio molem:

Exemplum παράδειγμα, Exẽpli apud oratores uſus

Exẽplũ proprie & laté ſumptum.

Vt fabulæ, apologus, prouerbiũ, iudicia, parabola ſeu collatio, imago, & analogia, de quibus deinceps.

Vnde exemplorũ varietas petenda.

Exempli tractatio.

(Ni breuiter properans illa citare uoles)
Scilicet imprimis factum laudetur, & author.
Vel gens, uel ſcriptor cui ſit habenda fides.
Vt locus expoſcit plus hic inſiſte, minus'ue.
Pluris, at exemplo, quod fauet, illud habe.
Sc͂ds mod' tractandi. Inſuper exemplum fuſe enarrare licebit:
Atq; per ornatus amplificare ſuos.
Vt, patriam in terris nego ſi mortalibus eſſe:
Exemplo inſinuans hoc Abrahame tuo:
Commendo hiſtoriam primũ diuinitus hauſtã:
Hinc genus: & ſupero nomen ab ore datum.
Hæc hñtur in libro geneſ. Laudo fidẽ: qua tu patriamq;, genusq; relinqs
Et [illegible]gus ignotum conficis exul iter.
Vtq; (licet locuples) tentoria ſemper amaris:
Ac tumulum præter, nulla ſit empta domus.
Quàm magno arderes patriæ cæleſtis amore.
Eius habens arrham, primitiasq; probans.
Nec ſecus exẽplum, pariet quod fabula, tractes:
Tractatio ex ẽpli fabuloſi. Res tibi ſepoſito ſiqua docenda ioco eſt.
Extiterit ueterum ſapientia quanta uirorum:
Vera per illecebras qui docuere, mone.
Quartũ allegoriæ genus In fabulis. Hiſtoricam, phyſicam, moralẽ theiologam'ue.
Ficto allegoriam fare ſubeſſe loco.

Vt uicta hydra rogis, ut palladis ortus, ut artes
Circææ, ut Protei multipla forma probant.
Icarus, & Phaëthon, ſalamoneus, atq; gigãtes
Ne ſupra ſortem quid meditére uetant.
Fulmine Bacche flagrãs, nympharũ et miſſus ĩ (ũdas
Nos uini lymphis uim moderare iubes.
Hinc uirtutis iter ſcylla obſidet, inde charibdis:
Vincla uoluptatis lotus amata notat.
Noxia ſirenum cantu aſſentatio nota eſt:
Taxat auaritiam Tantalus, atq; Midas.
Virtutum Herculei cõmendant facta labores:
Damnat Vlyſſæus crimina fœda comes.
Talia multa ſagax arcani interpres Homeri
Euſtathius, ſophiæ ſymbola priſca refert.
Hiſtoriam uates etiam narrare uidentur:
Vt Pyladis quantus, quãtus Oreſtis amor.
Aut in perſonis fictis res lucet: ut aten,
Et famam, atq; liten, inuidiamq; canunt.
Explicat humanos comœdia ludicra mores,
Mores in tragicis bucolicisq; uides.
Mores monſtrat apis, formica, ciconia, turtur,
Morum exempla tibi res prope nulla negat.
Tertia iam ratio tractãdi exempla ſequatur.

De lerna pa= lud. hiſt.
De ſapientia
De uitijs.
De deo in rebus.
De uitijs iter quæ ſita eſt uirtus.
Apud hom. deloſophiſ. agis.

Tertius mod? locupletandi exempla.

Siue his hiſtoria eſt, fabula ſiue parens.

parabola ſeu ὁμοίωσις & collatio Cic. — Præbet homeoſis (tibi quæ Collatio, Tulli, eſt)
Exemplum ſimili, diſſimili, oppoſito.
Eſt ſimile: ut ueluti cantus uitauit Vlyſſes.
Sirenum: Illecebras, ſi ſapis ipſe fugis.
Diſſimile: ut, non legis opus, ueteriſq; nouæq;
Eſt ſimile, illud enim dat timor, iſtud amor.
Oppoſitum, ut uitam mortalibus abſtulit olim
Vnus homo: uitam reddit & unus homo.

Comparatio ſiue cōtentio — Comparat exemplū cōtentio: monſtrat ut eſſe
Propoſito maius, par'ue, minus'ue dato.
Maius: ut is, genitū nobis qui donat Ieſum:
Quomodo non pariter cætera cuncta dabit?
Par uero: ut, miſero cū parcas Chriſte latroni:
ſum miſer haud alter q̄ latro: parce mihi.
At minus: ut, quū paſtor ouē fers ſæpe reqrens
Errantem: Errātem fer quoq; Chriſte gregē.

Collatio ab ōibus circunſtantijs. — Perſonæ atq; rei ſpectanda periſtaſis omnis:
Vt conferre ſibi ſingula rite queas.
Deinde opportunis uerbis uti: atq; figuris
Augeri aut minui quidlibet, artis erit.

Collatio ſingularū ptiū. — Copia ſiq; uelis ut ſit q̄ maxima: partes
Quàm cunctæ ſimiles, diſſimiles'ue, doce.

His

His epiphonema, his aptè ſententia paſſim — De his infra
Additur, exemplo collige dicta breui.
Chriſti equidem quoties cultorem cerno fidelē, — Propō fidelis
Qui ſpretis terris concitus aſtra petit, — Xp̄ani q̄ mū dū ſpernit.
In mentem uenit ille Bias: quem iure recenſet — Exemplum.
Inter Athenæos Græcia priſca ſophos. — Cōmendatio
Iam non miror ego, ꝙ præeſſe putata ſit illic — ab authore et
Pallas, ubi tales enituere uiri. — ciuitate.
Ille igitur (quod certa ferunt monumēta, qđ oīs — A fide hiſto.
Poſteritas memorat, qđ plaga quæq; canit) — Narratio ſu
Cum patriam hoſtiliscæpiſſet turma Prienen. — ſius explica-
Fasq; aſportatis eſſet abire bonis: — ta cum circū
Spectabat ridens cunctos ruere undiq; ciues: — ſtātijs nōnul-
Perq; uias humeris pondera ferre ſuis. — lis.
Nō puer, aut iuuenis, matrona, puella, ſenexue — Hypotypoſis
Egreditur: quem non ſarcina magna grauet.
Pars cadit uni oneris: leuat, anxius, alter anhe
Ac ſudans plorat multa relicta domi. (lus,
Solicitos inter ſtrepitus, duroſq; labores
Vultu hilari uacuus cernitur ire Bias.
Quærenti cur ſic, Mea porto (ait) omnia mecū:
Scilicet extra animum nil ratus eſſe boni. — Epiphonema
Annon Chriſtus idē docuit? Chriſti ecce fidelis — cum ſnīa

Aſſecla ſe nulla mole grauatus agit.
Mūdana ex patria, quā plurimus occupat hoſtis
Virtutum diues, lætus & acer abit,
Vel ridet uel plorat eos: qui pondere curui,
Ad ſtyga, ꝙ nequeant tot bona ferre, gemūt.
A ſimili. Vtriq; eſt ſimilis ſapientia, uultus, & actus:
A diſſimili. Diſſimilis quāuis cauſa ſit, atq; ſcopus.
Contentio a minori. Ille uel inuitus patria cariturus abibat:
Hic patriam quæ uult blanda tenere, fugit.
Ille ſuos potuit ſecum abduxiſſe parentes,
Hisq́; frui: totum deſerit iſte genus.
Pro pago celebreis tūc forte petebat Athenas:
Hic nullam toto quærit in orbe domum.
Sententia. Quippe ſcit exilium terras debere uocari:
Et patriam ſupero nouit in orbe ſitam.
Rurſus at optantem ſeſe conferre Bianti
Non æquare modò, ſed ſuperare decet.
Diſſimili a ſi ne. Nam, cū laus humana foret tūc unica merces:
Maius opus, ſuperum gloria danda petit.
Contio a ma iori. Sin par aut minus eſt: erit hoc præſtātior ille:
Quòd neq; ſpes talis, uis neq; tanta fuit.
A minori rur ſus. Naturā ille ducē eſt cæcā, claudamq́; ſecutus:
Nec niſi uirtutum debile robur erat.

At tibi dux Chriſtus:tibi lux diuina, uigorq́;:
Vt ſuperes omneis abſq; labore ſophos.
Exemplo ille ſuæ uirtutis forte carebat: — Diſſimile.
Trita uia innumeros te præiſſe monet.
Aſpice Caldæi ueſtigia longa prophetæ:
Patria cui præter ſidera, nulla fuit.
Quid memorē ĩnumeros ſecū ſua cūcta ferētes
Scilicet admiſſum corda ſub ima deum
Inſani eſt hominis terram præponere cælo: — Sententia.
Dum nihil è patria ferre Bianta uidet — Epiphonema
Prò pudor: Athletæ Chriſti conferre Biantem?
Sit tamen exemplum, ſit ſtimulusq́; Bias.
Hæc quaſi pūcta dedi, præſcripta ut forma pate(ret,
Amplius ingenio magnificanda tuo.
Nec proprio ſolum exemplo tractatio talis
Conuenit: humanum quo recitatur opus.
Sed quoties etiā ſimili (para qd' bola Græcè ē)
Vteris à rebus: uox ubi, menſq́; deeſt.
Naufragium uitæ caueas, tranſlatio ſola eſt:
Vis allegoriam? naufraga ſaxa fuge.
Vis ſimile, ut metuit furibundos nauita uētos:
Sic uitæ iſtius dira pericla caue.
Dilatare cupis? ſæuas deſcribe procellas:

Parabola hic pro ſimilitudine ſpecie exempli.

Differentia exēpli, pprie dicti metaphoræ allegoriæ & parabolæ.

Dilatatio parabolæ.

Quicquid & in uaſto gurgite triſte cadit.
Deinde per humanam totidem diſcrimina uitã
Collige conformi quæ ratione meant.
Nauta tibi eſt animus:corpusq; ſolubile,nauis:
Conatus,remos,uotaq;,uela uoces.
Tranſtra,foros,prorã,puppim,malũ atq; rudẽ(tes
Senſibus,et mẽbris æquiparare potes.
Ceu mare mũdus erit:mũdana negotia fluctus:
Venti diſſidium.Vis,dolor,atq; metus.
Piratæ,ſcopuli,ſirenes,ſcylla,charibdis,
Et breuia,& ſyrtes certa pericla notent.
Nox,ærumna,polus deus eſt,ſolertia,magnes:
Tyndaridæ,bona ſpes: Ancora ſacra, fides.
Nauſeaq;,horror erit mũdi: iacturaq; damnũ:
Naufragium,exitium: Portus, adepta ſalus.
Iam quid diſſimile,aut diſpar hic adſit et illic
Diſcute:Rem uerbo ſit tetigiſſe ſatis.
Omne malum iocus eſt illud,confertur ut iſti:
Porrò hic abſq; ſuo crimine nemo perit.
O fœlix placido qui dirigit æquore curſum:
Sedat & arbitrio flabra fretumq; pio.
Non raro exemplis,uelut hic, proportio iũcta ẽ
Quæ parteis monſtrat partibus eſſe pares.

Cõiectio a diſpari & collatio a diſſil'i
Epiphoneam cum ſnĩa allegorica.
Analogia.
Species.
exempli late ſumpti.

Vt dum ſancta refert humanũ eccleſia corpus:
Cui caput ẽ chriſtus:nos ſacra mẽbra ſumus.
Auris hic,ille ocul' : Pes aut man' unus:et alter
Pars alia:Illa quoq; ẽ,ut bene ſtructa domus.
Eſt urbs,eſt acies,eſt uinea,campus et hortus:
Particulas ſimiles ſiquis utrinq; legat.
Sic ſtatua horribilis Caldæo uiſa tyranno
Diſparibus membris regna futura notat. Imago
Eſt alia exempli ſpecies:quæ dicitur Eicon εἰκὼν
Sit quia collatæ ſicut imago rei. parabolæ af
En Satanas tanq; frendens leo circuit, ut nos finis.
Deuoret.Hora fugit more fluentis aquæ.
Semper imago poteſt fieri collatio: ſiquis
Explicet. ut fluuius, ſic leuis hora fugit.
Exemplo ac ſimili confert inductio multum Inductio
Addita : præſertim ſi facienda fides.
Vt.Quid Alexandro ſuperatus contulit orbis ? In exemplo.
Inuidiam præter letiferamq; dapem?
Quẽ retulit fructũ dominata Cæſar ab vrbe?
Vt citius diram ferret & ipſe necem.
Quid Marius,q̃d Sylla, q̃d innumerabile regũ,
Præmij,ab oppreſſis gentibus, agmen habet?
Aut periere male,aut uitam uixere moleſtã:

Vt cui diſcrimen crimen & omne comes.
Præſtat quenq; ſua contentum uiuere ſorte:
Quàm tot in ærũnas ambitione rapi.

In ſimilitudine.

Fac itidem in ſimili ut, ſi uis mõſtrare, bonorũ
Quòd meritis operum perficienda ſalus.
Dat natura quidem gignendis ſemina plantis,
Sed pinguem creſcens plãtula ſugit humum:
Omnia ſunt ſortita ſuos animantia paſtus;
Eſt ſuus ut quærant, percipiantq; labor.
Angelus omnis erat primæuo labilis ortu:
Nec data ni culto gloria plena deo.
Primus uterq; parens inſons non ante beãdus:
Obſequio meritus q̃; patiente foret.
Aut homini ergo bonũ per opus dat gratia pal(mã:
Ipſe ſui aut ſimilis deſijt eſſe deus.

Contentio in genere demõſtratiuo.

Eſt generalis item contentio: Confero ſiquas
Perſonas, aut res, laude probro'ue notans.
Virgilium ceu Mæonidæ, aut Solona Lycurgo:
Virtutem, regno. Prodigioq;, dolum.

Duo modi amplificãdi.

Vnum diminues, augeſcat ut alterum: at illud
Amplificans, ſaltem par ſit ut iſtud, ages
Quicqd ita adfertur, ſit notũ, inſigne, receptũ:
Res quoq; conferri pluribus una poteſt.

Dicitur ut Chriſtus Dauid,Salomon,uia,uerũ,
Vita,leo, ſerpens,lux,petra,paſtor,ouis.
Peccatũ,lepra,uirus,hyems,nox,peſtis, auern'
Cæteraq;· At ſimiles undiq; prome notas.
Iudicium exempli ſpecies ſententia quæuis
Dicitur authorum:laus quibus alta datur.
Scriptores ut ſunt,celebres,populiq;,ſophiq;,
Antiqui uates,hiſtoriciq; graues.
Et quicunq; uiri illuſtres, chartæq; ſacratæ:
Iudicia,illorum ſplendida dicta uoco.
Sicut apophthegma eſt,ſicut prouerbia,ſicut
Sunt reſponſa deum:Socratis unde decus.
Deniq; ſermo grauis quicunq;,facetus,acutus,
Mille ut Plutarchus,mille Stobæus habet.
Fictus adhæc nobis ſententia ſermo uocetur.
Res qualem præſens ſuppeditare ſolet.
Siue probare aliquid, ſiue enarrare: mouere
Seu libet affectus.eſt locus hiſce frequens.
Quin & tranſitio per eas fit idonea ſæpe.
Copia & his, grauitas, gratia multa ſubeſt.
Scinditur in uarias porro ſententia formas:
Longius has Fabius tradet,ego breuius.
Catholica eſt.Vitiũ ſua ſit ſibi pœna, Relata ẽ.

Cum laude, vel vitupera tione per ſin gula ppr a.

De iudicijs. vulgò vocantur authoritates.

Snia ficta.

Formæ ſen tentiarum.

Catholica

Relata ad rẽ vel ad pſonã

fol. LL · 6 · cap · 5

Nil magis ingenuos q; bona uita decet.

Simplex. Simplex eſt, humilē deus aſpicit. Addita mixtā

Mixta. Dat ratio. nati cum ſit imago ſui.

Duplex. Duplex eſt: ex oppoſitis dum partibus una

Efficitur: nulla quas ratione probas,

Quadriparti ta. Ad cælum Chriſtus, mūdus nos ducit ad orcū.

Fit quadruplex: ratio ſi ſit utriq; data.

Chriſtus enim (ſubdes) porta ē anguſta ſalutis

Mundus at eſt latum perditionis iter.

Recta. Recta eſt: pauperior, quò ditior, exit auarus.

Figurata ut per interrogationem. Adde figuratam. pax ubi, nonne ſalus?

Implicita ē, reprobo ceſſit ꝓbus. explico quā ſic:

Implicita ſub qua et aliud intelligitur. Nimirum improbitas plus probitate poteſt.

Epiphonematica. Eſt epiphonema interdum ſententia, fini

Firmatæ acclamans expoſitæ'ue rei.

Pro genere humano Chriſtū Crux dira peremit

Tantæ molis erat triſte piare nefas.

Epiphonema cōmuniter. Eſt aliàs epiphonema acclamatio quæuis:

Quicquid & arguto clauſula fine uibrat.

Sic celebrata ferè gaudent epigrāmata claudi.

Vale. Max. Maximus, et Seneca his turget: at eſto modus

Noema. Occultans aliquid ſententia dicta Noema eſt.

Inuidus eſt dignus, qui magis inuideat.

Dignus et immenſas ut opes coaceruet auarus:
Conijce, quòd dominos liuor opesq; necant.
Eſt nonnulla noui generis ſententia demum,
Ex inopinato dicta uel oppoſitis.
Ex geminato: aliò tranſlatis ſiue relatis.
De quibus effuſè Quintilianus agit.
Nunc exergaſia eſt nobis tractanda: latinè,
Quòd dicta expoliat, nomen adepta ſuum.
Hæc fit, quando loco prolixè inſiſtis eidem:
Quem uarijs replices, amplificesq; modis.
Cõmutãtur enim primum uerba, atq; figuræ:
Vt quod idem repetis non uideatur idem.
Actio dein uocem, uultum, geſtumq; gubernans:
Deniq; tractandæ fit noua forma rei.
Nanq; aliam inducis paulum diuerſa loquentē
Perſonam: aut dictum lenius, acre facis.
Partibus hæc porrò ſeptem exactiſſima cõſtat.
Rem protaſis ponit, quæ polienda tibi eſt.
Vna, duplex ue ſubeſt ratio. Sententia deinceps
Vna, duplexue ſua cum ratione uenit.
His ita præſtructis quæ ſunt cõtraria ſubdes:
Mox ſimile inuenies, adijciesq; decens.
Nec ſecus exēplum. poſt qđ concluſio ſolers

Noua gña ſē tentiarum.
Ex īopinato
Ex cõtrarijs
Ex geminatione.
Ex alio trāſlatis.
Ex alio relatis.
Expolitio.
Commutatio 3. Verborū. Pronūtiationis.
Tractatiõis bifariam.
Expolitio ſeptimēbris.

Signũ duplex. Rem dare, σημεῖον, quando probabilis eſt.

Loci rethori ci. Credibile aut εἰκός, propẽ ſum, nõq; repugnãs

Adiungit Fabius: nam fit & inde fides.

Hæc porrò inditijs ex circum ſtantibus hauri.

Signa a cir cũſtantijs. Perſonæ, atq; rei quæ patuere, ſupra.

Circũſtãtiæ perſonæ. Perſonæ genus eſt, ſexus, gens, patria, nomẽ.

Nutrimenta, habitus corporis atq; animi.

Dehinc ætas, ſors, conditio, affectatio, motus,

Conſilium, ſtudium, dicta uel acta prius,

Rei. Eſtq; rei, cauſa, inſtrumentũ, occaſio, tempus,

Quod poſt, ante, ſimul, uis, locus atq; modus.

Rurſum utare locis cauſæ cõmunibus omni:

Loci dialecti ci. Argumentorũ pullulat unde ſeges.

Primus erit finitio ſeu deſcriptio rerum.

Deinde etymon, ſpecies, & genus, et ꝓpriũ.

Quod differre facit, pars, totum, principiumq;

Summa, incrementum, diſſimile ac ſimile.

Qđ præit et ſeq̃tur cõtraria quæue repugnãt,

Atq; relatiuum, quæq; iugata uocant.

Cauſæ multiplices, effecta euentaq;, necnon

De his ſupra. Quod maius, quod pãr comparat, atq; minus.

Fictio ĩ locis. Adde, locis ꝗ ſit cõmunis fictio multis:

Propria cãæ. Ex proprijs cauſæ deniq; creſcet opus.

Reſtat ut experiaris,& oſtia ſingula pulſes.
Aſſiduus magnas congregat uſus opes.
Præminet exemplum, à maiore, minore, pariq;,
Oppoſito, ſimili, diſſimiliq; datum.
Si laudo, ſi uitupero, probo, ſolor, & hortor,
Conſulto, moueo, mulceo. ſemper adeſt.
Quare exemplorũ uis magna paretur, et adſit
In promptu: & uaria ſub ratione manent.
Nam propriè exemplũ facti eſt narratio priſci:
Seu res geſta fuit, ſeu quaſi geſta ſonat.
Multa per exẽplũ nũc cõprehẽdũtur, et ornãt,
illuſtrant, augent rem, faciuntq; fidem.
Exemplum uariũ dicta ante uel acta miniſtrãt
Et quicquid moris natio gens'ue tenet.
Hiſtorici, tragici, comœdi aliq; poetæ.
Theiologus, ſophus & quiſq; libriq; ſacri.
Et diuerſa rei ratio ut belliq;, domiq;.
Virtutis, uitij, temporis, atq; hominis.
Collige rumores quoq; uulgi: et Græca, Latina,
Barbara poſtremò, quod monumenta dabunt.
Plus antiqua mouẽt, præclara, domeſtica mẽtẽ.
Quàm reliqua. Accipiat plurima q́ſq; locus.
Adycit ingentem exemplis tractatio molem:

Exemplum παράδειγμα,

Exẽpli apud oratores vſus

Exẽplũ propriè & latè ſumptum.

Vt fabulæ, apologus, puerbiũ, iudicia, parabola ſeu collatio, imago, & analogia, de qbus deinceps.

Vnde exemplorũ varietas petenda.

Exempli tractatio.

(Ni breuiter properans illa citare uoles)
Scilicet imprimis factum laudetur, & author.
Vel gens, uel ſcriptor cui ſit habenda fides.
Vt locus expoſcit plus hic inſiſte, minus'ue.
Pluris, at exemplo, quod fauet, illud habe.
ſcđs mod' tractandi. Inſuper exemplum fuſe enarrare licebit:
Atq; per ornatus amplificare ſuos.
Vt, patriam in terris nego ſi mortalibus eſſe:
Exemplo inſinuans hoc Abrahame tuo:
Commendo hiſtoriam primũ diuinitus hauſtã:
Hinc genus: & ſupero nomen ab ore datum.
Hæc hñtur in libro geneſ. Laudo fidẽ: qua tu patriamq;, genusq; relinqs
Et longus ignotum conficis exul iter.
Vtq; (licet locuples) tentoria ſemper amaris:
Ac tumulum præter, nulla ſit empta domus.
Quàm magno arderes patriæ cæleſtis amore.
Eius habens arrham, primitiasq; probans.
Nec ſecus exẽplum, pariet quod fabula, tractes:
Tractatio ex ẽpli fabuloſi. Res tibi ſepoſito ſiqua docenda ioco eſt.
Extiterit ueterum ſapientia quanta uirorum:
Vera per illecebras qui docuere, mone.
Quartũ allegoriæ genus In fabulis. Hiſtoricam, phyſicam, moralẽ theiologam'ue.
Ficto allegoriam fare ſubeſſe loco.

Vt uicta hydra rogis, ut palladis ortus, ut artes
(Circææ, ut Protei multipla forma probant.

De lerna paludibus.

Icarus, & Phaëthon, ſalamoneus, atq; gigãtes
Ne ſupra ſortem quid meditere uetant.

De ſapientia
De uitijs.
De deo in rebus.

Fulmine Bacche flagrãs, nympharũ et miſſus ĩ
Nos uini lymphis uim moderare iubes. (ũdas

De uitijs iter quæ ſita eſt uirtus.

Hinc uirtutis iter ſcylla obſidet, inde charibdis:
Vincla uoluptatis lotus amata notat.

Apud hom. de loſophagis.

Noxia ſirenum cantu aſſentatio nota eſt:
Taxat auaritiam Tantalus, atq; Midas.
Virtutum Herculei cõmendant facta labores:
Damnat Vlyſſæus crimina fœda comes.
Talia multa ſagax arcani interpres Homeri
Euſtathius, ſophiæ ſymbola priſca refert.
Hiſtoriam uates etiam narrare uidentur:
Vt Pyladis quantus, quãtus Oreſtis amor.

Pſonæ fictæ.

Aut in perſonis fictis res lucet: ut aten,
Et famam, atq; liten, inuidiamq; canunt.
Explicat humanos comœdia ludicra mores,
Mores in tragicis bucolicisq; uides.
Mores monſtrat apis, formica, ciconia, turtur,
Morum exempla tibi res prope nulla negat.

Tertius mod9 locupletandi exempla.

Tertia iam ratio tractãdi exempla ſequatur,

Siue his hiſtoria eſt, fabula ſiue parens.

parabola ſeu ὁμοίωσις & collatio Cic.

Præbet homeoſis (tibi quæ Collatio, Tulli, eſt)
Exemplum ſimili, diſſimili, oppoſito.
Eſt ſimile: ut ueluti cantus uitauit Vlyſſes.
Sirenum: Illecebras, ſi ſapis ipſe fugis.
Diſſimile: ut, non legis opus, ueterisq; nouæq;
Eſt ſimile, illud enim dat timor, iſtud amor.
Oppoſitum, ut uitam mortalibus abſtulit olim
Vnus homo: uitam reddit & unus homo.

Comparatio ſiue cõtentio

Comparat exemplũ cõtentio: monſtrat ut eſſe
Propoſito maius, par'ue, minus'ue dato.
Maius: ut is, genitũ nobis qui donat Ieſum:
Quomodo non pariter cætera cuncta dabit?
Par uero: ut, miſero cũ parcas Chriſte latroni:
Sum miſer haud alter q̃; latro: parce mihi.
At minus: ut, quĩ paſtor ouẽ fers ſæpe reqrens
Errantem: Errãtem fer quoq; Chriſte gregẽ.

Collatio ab õibus circunſtantijs.

Perſonæ atq; rei ſpectanda periſtaſis omnis:
Vt conferre ſibi ſingula rite queas.
Deinde opportunis uerbis uti: atq; figuris
Augeri aut minui quidlibet, artis erit.

Collatio ſingularũ p̃tiũ.

Copia ſiq; uelis ut ſit q̃; maxima: partes
Quàm cunctæ ſimiles, diſſimiles'ue, doce.

His

His epiphonema, his aptè ſententia paſſim
Additur, exemplo collige dicta breui.

De his infra

Chriſti equidem quoties cultorem cerno fidelē,
Qui ſpretis terris concitus aſtra petit,

Propōſ. fidelis Xp̄ani q̄ mū dū ſpernit.

In mentem uenit ille Bias: quem iure recenſet
Inter Athenæos Græcia priſca ſophos.

Exemplum.

Cōmendatio ab authore et ciuitate.

Iam non miror ego, ꝙ præeſſe putata ſit illic
Pallas, ubi tales enituere uiri.
Ille igitur (quod certa ferunt monumēta, qđ oīs
Poſteritas memorat, qđ plaga quæq; canit)

A fide hiſto.

Cum patriam hoſtilis cæpiſſet turma Prienen,
Faſq; aſportatis eſſet abire bonis:
Spectabat ridens cunctos ruere undiq; ciues:
Perq; uias humeris pondera ferre ſuis.

Narratio ſuſius explicata cum circūſtātijs nōnullis.

Hypotypoſis

Nō puer, aut iuuenis, matrona, puella, ſenexue
Egreditur: quem non ſarcina magna grauet.
Pars cadit uni oneris: leuat, anxius, alter anhe
Ac ſudans plorat multa relicta domi. (lus,
Solicitos inter ſtrepitus, duroſq; labores
Vultu hilari uacuus cernitur ire Bias.
Quærenti cur ſic, Mea porto (ait) omnia mecū:
ſcilicet extra animum nil ratus eſſe boni.
Annon Chriſtus idē docuit? Chriſti ecce fidelis

Epiphonema cum ſn̄ia

Aſſecla ſe nulla mole grauatus agit.
Mũdana ex patria, quã plurimus occupat hoſtis
Virtutum diues, lætus & acer abit,
Vel ridet uel plorat eos: qui pondere curui,
Ad ſtyga, ꝙ nequeant tot bona ferre, gemũt.

A ſimili,

Vtriq; eſt ſimilis ſapientia, uultus, & actus:

A diſſimili.

Diſſimilis quãuis cauſa ſit, atq; ſcopus.

Contentio a minori.

Ille uel inuitus patria cariturus abibat:
Hic patriam quæ uult blanda tenere, fugit.
Ille ſuos potuit ſecum abduxiſſe parentes,
Hiſq; frui: totum deſerit iſte genus.
Pro pago celebreis tũc forte petebat Athenas:
Hic nullam toto quærit in orbe domum.

Sententia.

Quippe ſcit exilium terras debere uocari:
Et patriam ſupero nouit in orbe ſitam.
Rurſus at optantem ſeſe conferre Bianti
Non æquare modò, ſed ſuperare decet.

Diſſimili aſi ne.

Nam, cũ laus humana foret tũc unica merces:
Maius opus, ſuperum gloria danda petit.

Contio a ma iori.

Sin par aut minus eſt: erit hoc præſtãtior ille:
Quòd neq; ſpes talis, uis neq; tanta fuit.

Aminori rur ſus.

Naturã ille ducẽ eſt cæcã, claudamq; ſecutus:
Nec niſi uirtutum debile robur erat.

At tibi dux Chriſtus:tibi lux diuina, uigorq́;:
Vt ſuperes omneis abſq; labore ſophos.
Exemplo ille ſuæ uirtutis forte carebat:
Trita uia innumeros te præiſſe monet.
Aſpice Caldæi ueſtigia longa prophetæ:
Patria cui præter ſidera, nulla fuit.
Quid memorē īnumeros ſecū ſua cūcta ferētes
Scilicet admiſſum corda ſub ima deum
Inſani eſt hominis terram præponere cælo:
Dum nihil è patria ferre Bianta uidet
Prò pudor: Athletæ Chriſti conferre Biantem?
Sit tamen exemplum, ſit ſtimulusq́; Bias.
Hæc quaſi pūcta dedi, præſcripta ut forma pare(ret,
Amplius ingenio magnificanda tuo.
Nec proprio ſolum exemplo tractatio talis
Conuenit: humanum quo recitatur opus.
Sed quoties etiā ſimili(para qđ' bola Græcè ē)
Vteris à rebus: uox ubi, menſq́; deeſt.
Naufragium uitæ caueas, tranſlatio ſola eſt:
Vis allegoriam? naufraga ſaxa fuge.
Vis ſimile, ut metuit furibundos nauita uētos:
Sic uitæ iſtius dira pericla caue.
Dilatare cupis? ſæuas deſcribe procellas:

Diſſimile.

Sententia.

Epiphonema

Parabola hic pro ſimilitudine ſpecie exempli.

Differentia exēpli ꝓprie dicti metaphoræ allegoriæ & parabolæ.

Dilatatio parabolæ.

Quicquid & in uaſto gurgite triſte cadit.
Deinde per humanam totidem diſcrimina uitā
Collige conformi quæ ratione meant.
Nauta tibi eſt animus:corpusq; ſolubile,nauis:
Conatus,remos,uotaq;,uela uoces.
Tranſtra,foros,prorā,puppim,malū atq; rudētes
Senſibus,et mēbris æquiparare potes.
Ceu mare mūdus erit:mūdana negotia fluctus:
Venti diſſidium.Vis,dolor,atq; metus.
Piratæ,ſcopuli,ſirenes,ſcylla,charibdis,
Et breuia,& ſyrtes certa pericla notent.
Nox,ærumna,polus deus eſt,ſolertia,magnes:
Tyndaridæ,bona ſpes: Ancora ſacra , fides.
Nauſeaq;,horror erit mūdi: iacturaq; damnū:
Naufragium,exitium: Portus , adepta ſalus.

Cōtētio a diſpari & collatio a diſſil'i

Iam quid diſſimile,aut diſpar hic adſit et illic
Diſcute:Rem uerbo ſit tetigiſſe ſatis.

Epiphonēam cum ſnīa allegorica.

Omne malum iocus eſt illud,confertur ut iſti:
Porrò hic abſq; ſuo crimine nemo perit.
O fœlix placido qui dirigit æquore curſum:
Sedat & arbitrio flabra fretumq; pio.

Analogia. Species exempli late ſumpti.

Non raro exemplis,uelut hic, proportio iūcta ē
Quæ parteis monſtrat partibus eſſe pares.

Vt dum ſancta refert humanū eccleſia corpus:
Cui caput ē chriſtus:nos ſacra mēbra ſumus.
Auris hic,ille oculꝰ : Pes aut manꝰ unus:et alter
Pars alia:Illa quoq; ē,ut bene ſtructa domus.
Eſt urbs,eſt acies,eſt uinea,campus et hortus:
Particulas ſimiles ſiquis utrinq; legat.
Sic ſtatua horribilis Caldæo uiſa tyranno
Diſparibus membris regna futura notat. Imago
Eſt alia exempli ſpecies:quæ dicitur Eicon εἰκὼν
Sit quia collatæ ſicut imago rei. parabolæ af
En Satanas tanq; frendens leo circuit, ut nos finis.
Deuoret.Hora fugit more fluentis aquæ.
Semper imago poteſt fieri collatio:ſiquis
Explicet. ut fluuius, ſic leuis hora fugit.
Exemplo ac ſimili confert inductio multum Inductio
Addita : præſertim ſi facienda fides.
Vt.Quid Alexandro ſuperatus contulit orbis? In exemplo.
Inuidiam præter letiferamq; dapem?
Quē retulit fructū dominata Cæſar ab Vrbe?
Vt citius diram ferret & ipſe necem.
Quid Marius,qd Sylla,qd innumerabile regū,
Præmij,ab oppreſſis gentibus, agmen habet?
Aut periere male,aut uitam uixere moleſtā:

Vt cui diſcrimen crimen & omne comes.
Præſtat quenq; ſua contentum uiuere ſorte:
Quàm tot in ærũnas ambitione rapi.

In ſimilitudine.

Fac itidem in ſimili ut, ſi uis mõſtrare, bonorũ
Quòd meritis operum perficienda ſalus.
Dat natura quidem gignendis ſemina plantis,
Sed pinguem creſcens plãtula ſugit humum:
Omnia ſunt ſortita ſuos animantia paſtus;
Eſt ſuus ut quærant, percipiantq; labor.
Angelus omnis erat primæuo labilis ortu:
Nec data ni culto gloria plena deo.
Primus uterq; parens inſons non ante beãdus:
Obſequio meritus q̃; patiente foret.
Aut homini ergo bonũ per opus dat gratia palmã:
Ipſe ſui aut ſimilis deſijt eſſe deus.

Contentio in genere demõſtratiuo.

Eſt generalis item contentio: Confero ſiquas
Perſonas, aut res, laude probro'ue notans.
Virgilium ceu Mæonidæ, aut Solona Lycurgo:
Virtutem, regno. Prodigioq;, dolum.

Duo modi amplificãdi.

Vnum diminues, augeſcat ut alterum: at illud
Amplificans, ſaltem par ſit ut iſtud, ages
Quicqd ita adfertur, ſit notũ, inſigne, receptũ:
Res quoq; conferri pluribus una poteſt.

Dicitur ut Chriſtus Dauid,Salomon,uia,uerũ,
Vita,leo, ſerpens,lux,petra,paſtor,ouis.
Peccatũ,lepra,uirus,hyems,nox,peſtis, auern'
Cæteraq;· At ſimiles undiq; prome notas.
Iudicium exempli ſpecies ſententia quæuis
Dicitur authorum:laus quibus alta datur.
Scriptores ut ſunt,celebres,populiq;,ſophiq;,
Antiqui uates,hiſtoriciq; graues.
Et quicunq; uiri illuſtres, chartæq; ſacratæ:
Iudicia,illorum ſplendida dicta uoco.
Sicut apophthegma eſt,ſicut prouerbia,ſicut
Sunt reſponſa deum:Socratis unde decus.
Deniq; ſermo grauis quicunq;,facetus,acutus,
Mille ut Plutarchus,mille Stobæus habet.
Fictus adhæc nobis ſententia ſermo uocetur.
Res qualem præſens ſuppeditare ſolet.
Siue probare aliquid, ſiue enarrare: mouere
Seu libet affectus.eſt locus hiſce frequens.
Quin & tranſitio per eas fit idonea ſæpe.
Copia & his, grauitas, gratia multa ſubeſt.
Scinditur in uarias porro ſententia formas:
Longius has Fabius tradet,ego breuius.
Catholica eſt.Vitiũ ſua ſit ſibi pœna, Relata ẽ.

Cum laude, vel vitupera tione per ſin gula ppr a.

De iudicijs. vulgò vocantur authoritates.

Snia ficta.

Formæ ſententiarum.

Catholica

Relata ad rẽ vel ad pſonã

fol. LL. 6. cap. 5

Simplex.
Mixta.
Duplex.

Quadriparti tæ.

Recta.
Figurata ut per interrogationem.
Implicita ſub qua et aliud intelligitur.
Epiphonematica.

Epiphonema cõmuniter.

Vale. Max.
Noema.

Nil magis ingenuos q̃; bona uita decet.
Simplex eſt,humilẽ deus aſpicit.Addita mixtã
Dat ratio.nati cum ſit imago ſui.
Duplex eſt: ex oppoſitis dum partibus una
Efficitur:nulla quas ratione probas,
Ad cælum Chriſtus, mũdus nos ducit ad orcũ.
Fit quadruplex:ratio ſi ſit utriq; data.
Chriſtus enim(ſubdes)porta ẽ anguſta ſalutis
Mundus at eſt latum perditionis iter.
Recta eſt:pauperior,quò ditior,exit auarus.
Adde figuratam.pax ubi,nonne ſalus?
Implicita ẽ,reprobo ceſſit ꝓbus.explico quã ſic:
Nimirum improbitas plus probitate poteſt.
Eſt epiphonema interdum ſententia,fini
Firmatæ acclamans expoſitæ'ue rei.
Pro genere humano Chriſtũ Crux dira pere=
Tantæ molis erat triſte piare nefas. (mit
Eſt aliàs epiphonema acclamatio quæuis:
Quicquid & arguto clauſula fine uibrat.
Sic celebrata ferè gaudent epigrãmata claudi.
Maximus,et Seneca his turget:at eſto modus
Occultans aliquid ſententia dicta Noema eſt.
Inuidus eſt dignus,qui magis inuideat.

Dignus et immenſas ut opes coaceruet auarus:
Conijce, quòd dominos liuor opesq; necant.
Eſt nonnulla noui generis ſententia demum,
Ex inopinato dicta uel oppoſitis.
Ex geminato: aliò tranſlatis ſiue relatis.
De quibus effusè Quintilianus agit.
Nunc exergaſia eſt nobis tractanda: latinè,
Quòd dicta expoliat, nomen adepta ſuum.
Hæc fit, quando loco prolixè inſiſtis eidem:
Quem uarijs replices, amplificesq; modis.
Cõmutãtur enim primum uerba, atq; figuræ:
Vt quod idem repetis non uideatur idem.
Actio dein uocem, uultum, geſtumq; gubernans:
Deniq; tractandæ fit noua forma rei.
Nanq; aliam inducis paulum diuerſa loquentẽ
Perſonam: aut dictum lenius, acre facis.
Partibus hæc porrò ſeptem exactiſſima cõſtat.
Rem protaſis ponit, quæ polienda tibi eſt.
Vna, duplex ue ſubeſt ratio. Sententia deinceps
Vna, duplexue ſua cum ratione uenit.
His ita præſtructis quæ ſunt cõtraria ſubdes:
Mox ſimile inuenies, adijciesq; decens.
Nec ſecus exẽplum. poſt qđ concluſio ſolers

Noua gñã ſẽtentiarum.
Ex ĩopinato
Ex cõtrarijs
Ex geminatione.
Ex alio trãſlatis.
Ex alio relatis.
Expolitio.
Commutatio 3. Verborũ. Pronũtiationis.
Tractatiõis bifariam.
Expolitio ſeptimẽbris.

Propoſitio. Colliget ex dictis remq́; reiq; fidem.
Ratio. Vt, ſapiens animo ſemper ſtudet eſſe quieto
Altera rõ. Dulcius hoc ſiquidem nobiliusq́; nihil.
Nã q̃d honor, q̃d opes, q̃d cætera cõmoda ꝓſunt
ſnĩa p̄ p̄ts. Exagitant animum ſi dolor ira, pauor?
Infœlix nimis eſt, nimis eſt miſerabilis ille:
Arbitrio quem ſors ludit, agitq́; ſuo.
Ratio. Vix dormit nam, uix et edit, uix deniq; uiuit:
Dum ſibi ſecurum nil ſatis eſſe uidet.
Sniæ pars altera a cõtrario. Ille ſed eſt fœlix contrà uereq́; beatus.
Quem nihil aduerſi mente mouere poteſt.
Quotquot enim natura poteſt immitere caſus:
Contrarium propoſitionis Nil animo in tali q̃d populentur, habent.
Stultitia eſt igitur uinclis & uerbere digna:
Perpetuis animum non ſtabilire bonis.
Simile per fictionem. Annon prorſus erit reputãdus nauita uæcors:
Qui queat & placidas addere nolit aquas.
Collatio a ſimili. Quippe animus uitijs ſerueſcit ut unda ꝓcellis:
A diſſimili. At uitium ſapiens omne fugare poteſt.
Exemplum. Adde quod is merito ſapiẽs ab Apolline dictus:
Alia. Cui placidus ſemper uultus, & unus erat.
Sic Cato, ſic alij ſapientum nomen adepti:
Collectio. Nec faciunt baculi, pallia, barba ſophos.
Iure igitur cum ſit ſophiæ perfectio: mentis

Expetitur conſtans a ſapiente quies.
Latius hæc ſi uis diffundere ſingula:eodem
Ordine multiplices,amplificesq; licet.
Sed neq; perpetuò talis ſeruabitur ordo
Nec tot erunt partes:hic tamen eſto ſcopus.
Cum tibi præſertim ſtylus exercebitur audax:
Omne tuum oſtenta, ſparge,profunde, penu.
Seria ſed quoties res eſt ſtringenda: cauẽdum,
Nequid idem dicas,neue ſuperuacuum.
Eſſe breuis poteris ſiquid narras ue doces'ue:
Dum tamen exponis:copia ſemper opus.
Huc quoq; fabellæ ſpectat genus illud amœnũ: Apologus ſub exemplo.
Quo Phrygis Aeſopi nomen,honoſq; uiget.
Et delectat enim;& uerum perſuadet apertũ:
At populo imprimis ſimplicitate placet.
Figmento hinc tali per Agrippam factio quõdã
Romanæ plebis ſæua repreſſa fuit. Menenius A gripa.
Corpus(ait) periit: ꝙ coniurata negaſſet
Gratuitum uentri cætera membra cibum.
Sic homines pigros tlocrandos eſſe probabat,
Nobilitas quod eis diuitiæq; forent.
Cecropidas fecit uulpes ficte obſita miſcis,
Nolle magiſtratus ſæpe creare nouos.

Nolle magiſtratus ſæpe creare nouos.
Vlcera nam ſaturæ deſiſtũt pungere muſcæ,
Ieiunæ diris morſibus illa petunt.
Qui bene naturas animantũ callet, & acri
Eminet ingenio, fingat ut ipſe, licet.
Vſus duplex — Hæc, uelut exemplũ, (qđ ad uſũ pertinet) uno
Interdum uerbo ſignificare ſat eſt.
Vt nihil eſt mirum ſperni cæleſtia mundo:
Aeſopi gallo gemma relicta iacet.
Dilatare potes, ſi cõmendabitur author,
In apologo: de caſſita. — (Gellius ut fecit) mythologumq́; genus
Exprime naturas animãtum, appinge figuras
Tractatio. — Et rerum: ut, ſi mus incidet, atq; leo.
[illegible] — Omnibus hunc numeris attollis: deprimis illum,
Officium cuius mox celebrare cupis.
Siquid & hiſtoria his tribuit uel fabula dignũ
Auditu: id minimè præterijſſe decet.
Bucephalus Alexandri magni equus. [illegible] — Vt de bucephalo, formica, uulture, cygno:
Quam metamorphoſin, qđ propriumue gerãt.
Deinde faceta fluens narratio tædia tollet,
Si mores hominum, fictáq; ſigna quadrent.
Eſt fingendus adhæc ſermo, et ſentẽtia quæuis:
Non ſecus ac uerum ſi recitetur opus.

Sic geminos mures deſcribit Flaccus: et Aulus
Caſſitam: unde tibi forma ſequenda patet.
Principio finiue poteſt Epimythion addi
Fabellam enucleans: Quin & utriq; datur. Affabulatio quæ ē moralis ſenſus.
Somnia præterea nonnulli ficta recenſent: De ſomnijs,
Verum oſtentandi ſit niſi cauſa, fuge.
Ni uel adhortari, uel deterrere laborans,
Pro ueris uiſis ſomnia falſa refers.
Herculis illud ut eſt, dubij, uirtutis an aſprum, A Prodico
Anne uoluptatis lene ſubiret iter. fictum.
Ad ſuaſum conficta rei narratio geſtæ De fictis narrationibus.
Sit ueri ſimilis, quatenus arte uales.
Ficta ſed ad riſum, à uero quò longius abſtat:
Gratior hæc fit, ut eſt Aureus ille aſinus. Luciani &
Hiſce argumentis mirè oblectantibus aureis Apuleij.
Tota ferè conſtat Comica ſcena uetus.
At ſimili eſt propius, rerū ſimulachra referre:
Qualis ab arguto ficta Platone ſpecus.
In qua uincti homines nō prætereuntia cernūt:
Sola ſed auerſis umbra uidenda ſubit.
Adde allegorias diuina in lege frequentes:
Quæ mores, necnon myſtica ſenſa docent.
Nam ueteres, euangelij ſunt ſigna, figuræ:

Vt p̃ ſimilitudinē epitheton, metaphoram, allegoriam &c.

Et ſuperas ſignant utraq; ſcripta domos.
Dicta ſub exemplo congeſſimus omnia fermè:
Copia de cuius fontibus ampla ſcatet.
Quomodo per uarias uoces uariaſq; figuras
Poſſit adaptari quidq;, ſat ante liquet.

Rõ colligendi exempla.

Tradere nũc ſupereſt: quo pacto maxĩa poſſit
Vis exemplorum prompta uenire tibi.
Quiſqs ad excelſum doctrinæ culmen anhelas:
Te legere authorum conuenit omne genus.
Ergo legens illos auidè, attenteq; uolutans,

Loci cões in verbis.

Collige cõmunes, quot potes, inde locos.
Hic appello locos inſignia nomina rerum:
Quæ quaſi materiæ fertile ſemen habent.

Ad hæc decẽ oĩa videntur reduci poſſe.

Vt Deus, ut natura, ut hõ, mens, ſermo, uolũtas
Virtus, & uitium, publica res, & opus.
Quodlibet ĩ ſpẽs uel propria deinde ſecãdũ eſt.
Reſpicit ut pietas, impietaſq; deum.
Huicq; ſuperſtitio, ritus, miracula, factum,
Prodigium, oraclum, ſors, nemeſiſq; ſubeſt.
At natura capit mundum cum partibus oẽm,
Sic animam, corpus iunctaq; ſumet homo.
Ad primũ ut redeã: ſi uis diſtinguere parteis:
Occurret pietas, impietaſq; triplex.

Prima deũ ſpectat: patriãq; ſecunda, Parentes
Tertia uel ſobolem: par quoq; ſiquid adeſt. Vt ſunt pce ptores &c.
Hic ſe aperit campus de religionibus orbis:
Quo iuuet, aut natos perdat amore parens.
Appone hinc fidei titulos in numen, amicos,
Hoſtes, & dominos: perfidiæ ac totidem.
Singula deinde locos poteris tractare per oẽis:
Vt pietas quid ſit: qd prrprium'ue ferat.
Quo pacto à reliquis diſtet uirtutibus; et quot
Præſtita dicatur, quot uiolata modis:
Quid corrũpat eã, qd alat; quæ cõmoda gignat
Campus ubi exemplis iudicijsq; patet.
Quis tibi uirtutum, uitiorumq; ordo locandus;
Monſtret Ariſtoteles, Maximus, aut Cicero.
Vel Diuus Thomas; elementa uel ipſa ſequare,
Sed non particulas quasq; iubebo capi.
Sat fuerint, quarum eſt creber dicẽtibus uſus;
Vt uarium cauſæ uult genus, atq; locus. Ex locis demõſtratorijs, ſuaſorijs & iudicialibus.
Quæ uerò, uitia & uirtutes præter, aceruas,
Diſcrimen geminæ conditionis habent.
Sunt aliqua exemplis accõmoda; qualia clarũ
Ingenium, mala ſors, mors cita, lingua pcax.
Subijce quæ pugnãt, aut quæ sũt pxima cuiq;

Vitæ ut iucundæ mæſta: ſerena domus.

Loci cões in ſententias. Cõparatiua.

Sunt alia unde magis pendet ſententia: ſicut
Pulchrum cuiq; ſuũ. Res malè parta ruit.
Spectat & huc qcqd problemate comparo tali.
Vxorem ſapiens ducere nec'ne uelit?
Regali uita, priuata beatior, annon?
Quærere diuitias præſtat, an abijcere?
Sed ne turbet iners rerum confuſio: debet
Præcipuos titulos ſubdita turba ſequi.
Poſt totum ſit pars, ſubſit ſententia parti:
Fac itidem parteis, pars ubi ſciſſa dabit.
Inſtar ſit capitis prudentia ſcripta: ſequetur
Conſilium rectum, futile, turpe, pium.

Sñiæ ſeu loci cões de cõſilio.

Credẽdum expertis: nil utile, quin ſit honeſtũ.
Nox dat conſilium, cætera lege pari.

Modus colligẽdi p̃ locos &c.

Talibus ergo locis ſpatia in diuerſa relatis:
Sub titulo Authorum dicta repone ſuo.
Siue eſt exẽplum: ſiue eſt ſententia: ſiue eſt
Fabula: ſeu mirum quidlibet, atq; nouum.
Siue paræmia, ſiue lepos, tranſlatio ſiue eſt:
Seu ſimile: & ſcita quicqd ab arte fluit.
Sic animo quæcunq; legis multò altius hærent:
Fit quoq; partarum promptior uſus opum.

Vtendum

Vtendum eſt opibus; ne ſis pro diuite pauper,
  Dicens, uel ſcribens: obuia cuncta rape.
Ne uerò ulla tuis ſtudijs aliena putentur
  Dogmata ſcriptorum: quominus illa notes.
Nuſq; aberit quæſtus lõgè, eſto, mathemata di
  Rhetoricis: duces at ſimile ĩde frequẽs. (ſtẽt
Cõfertur ſapiẽs tetragono in ſe undiq; firmus:
  Et ſphæræ: ſimilis ꝙ ſit ubiq; ſui.
A phyſicis itidem: feriunt ut fulmina montes.
  Elatos homines ſic mala dira premunt.
Sit miti clemens princeps, aſperq; rebelli.
  Vt liquat æs fulmen: ceráq; ſana manet.
Vel trahis exẽplũ. vt mõſtrãt elephãtes, aber
  siqs, iter, doceat qui ſcit honeſta, rudẽ. (ret
Non ſinit ut delphis teneros diſcurrere fœtus,
  sic ſobolis cuſtos anxius eſto pater.
Authorũ ergo uolans nitidos, ſtudioſe, per hor
  sicut apis flores ad tua mella lege. (tos
Germina decerpi ſed cum non oĩa poſſint.
  Delige, ſunt operi quæ magis apta tuo.
Multa locis eadem tribues pugnãtibus, ut quæ
  Diuerſos uſus, oppoſitosue ferunt.
Nanq; & auaritiæ ſimilis ponẽda Charibdis,

Et ventri & veneri: quæ ſatiare nequis.
Socratis ut monſtrat cedes: obnoxia uirtus
Inuidiæ eſt, nec mors eſt metuenda uiro.
Ille & laudandus pota læto ora cicuta:
Et ratione alia uituperandus erit.
Quòd rigidā ob ſophiam cōia dogmata ſpernēs
Sponte ſibi atq; ſuis triſtia fata dedit.
Multa quoq; exemplo ſententia manat ab iſto.
Quam nos cōmunem dicimus eſſe locum.
Vnus hic. Inuidiam ſibi cōparat Inclyta uirtus:
Alter hic eſt. Odium, dicere, uera, parit.
Hiq; alij. Iudex rationem ſæpe minorem
Iuris, q̄ iniuſtæ nobilitatis habet.
Nil peius q̄ nacta malos opulentia mores:
Cum ſanctum inſimulet gens ſcelerata uirū.
Quēq; haud qdq; decet: docuit q tēnere mortē
Mortiferum intrepida fronte tribunal adit,
Iudicibus ſupplex nō accidit: At neq; præfert
Exilium morti: nec fuga ſuaſa placet.
Pars prior hæc. Iam ꝙ uultu moriturus alacri
Differeret: tales ſumpſeris inde locos.
Optat, non trepidat mortē mens conſcia recti:
Quàm bene uixerimus, mors bene ſola ꝓbat.

Tertia pars, ꝙ dũ Phædrus Phædonq; reuinctũ
Non Alcibiades uiſerit aut Agathon.
Sume locum: ueros monſtrat diſcrimen amicos.
Quarta. Quòd excluſis diſputat ille ſuis.
Sit locus: humanis ſapientem affectibus angi
Dedecet, ut Chriſti lex quoq; ſacra monet.
Pars quinta ẽ. Huic erigitur ſtatua aurea cæſo:
Cædis & authores plebs furibunda necat.
Hos decerpe locos. Vulgus temerè odit, amatq;
Poſt mortem uirtus, clarior uſq; nitet.
Reijcitur præſens uirtus, abſensq; uocatur.
Crimina nulla diu numen inulta ſinit.
Cõſtat ab his liqdò, exẽplũ quos præbeat uſus,
De ſimili deinceps experiamur idem.
Indicat ut nautam tempeſtas orta probatum:
Sors ita rectorem monſtrat iniqua bonum.
Vt clauũ experto nautæ, non tradis amico:
Publica ſolerti munia trade uiro.
Vt uelum uento nauta excreſcente ſecundo
Contrahit: expandens cum minus ille uiget.
Sic ubi ſors afflat: cohibenda elatio mentis:
Sorte reflante, animi uis cumulanda boni eſt
Dum probibet curſum tẽpeſtas improba rectũ:

Obliquis ſaltem motibus, ut ſit iter.
Sic licet impediant iuſtos aduerſa labores,
Promoueas quanta cūq; licebit ope.
Nautica dū uirtus rapidis ſuperatur ab undis,
Ancora tum iacitur, uela plicata iacent.
Sic decet interdum turbæ ceſſiſſe furenti,
Tractari donec ſe ratione ſinat.
Vela ſubinde mouet partē nauclerus in oēm,
Sic ſapiens certo tempore certa facit.
Rex bonus ī magnis debet quaſi nauta periclis
Exaudire libens, qui bene cunq; monet.
Tutior ut nauis cui nauta pericula paſſus,
Sic populus, cuius res mala multa tulit.
Nauita nullus ita eſt demens, ut quē uehit oſus
Propterea nauim perdere, ſéq; uelit.
Sic foret inſanus, quem factio cogeret ipſam
Sæuire in patriam, qua pereunte perit.
Ancora non iacitur sūmo niſi, ſacra, periclo:
Differ & extremam, res niſi cogat opem.
Sed quid ego īmenſo tenues ex æquore guttas
Haurio? quot ſumi talia poſſe uides?
Quinetiā ex una collatio parte frequenter
Ad diuerſa poteſt aſſimilanda trahi.

Luna inconſtanti uultu uariata, figuram
Fortunæ, uitæ, ſtultitiæq; gerit.
Sic eadem uarios ſententia cedit in uſus,
Facundus currum ſupplet eundo comes.
Iucundè uiues lepidis coniunctus amicis,
Circunfer librum, tædia diſcutiet.
Si trãquilla tibi comes, ac bene cõſcia mẽs eſt.
Tædia per uitæ non patiere uiam.
Sic & Apophthegma, & puerbia plurib. ad (ſunt
Vſibus, et uarijs ſunt tribuenda locis.
Scribe locum authoris ſaltẽ, quod longius eſſet
Contentus uerbis ſignificaſſe tribus.
Eia age ſit titulus datus, inconſtantia morum.
Proſpice, quot res huc agglomerare uales.
Fabula Mercurium uarias tranſumere formas
Suggeret aſſuetum, dicitur unde uafer.
Nunc ſuperis, nũc terrigenis nũc manibus ad (ſtat
Innumeriſq; uagus fungitur officijs.
Pocula nunc miſcet patri, nũc nuntia perfert.
Nunc animas ſtygiam ducit aduſq; ratem.
Nunc ſe cauſidicis, nunc mercatoribus offert,
Nunc etiam mira furibus arte fauet.
Vtitur et cithara, et uirga, et bicolore galero,

Apophtheg-mata & pro-uerbia.

Ex fabulis.

Et cognominibus mille uocatus hic eſt.
Adijce vertumnū,formas qui uertere gaudet:
Proteaq; in ſpecies qui genus omne migrat.
Empuſam,uaria apparēs ſub imagine ſpectrū:
Morphea: cui quem uult uultus adeſſe ſolet.
Deinde ueneficijs famoſam adducito Circen:
Quæ uarias homines cogit inire feras.

καιρὸν tps et occaſio fingitur deus mutabilis.

Adde ſui nunq; ſimilem inter numina καιρὸν.
Et ſibi ſumentem qualibet ora Iouem.
Et triplici monſtrū diuerſum parte Chymerā.
Et quod Pieria Flaccus in arte facit.
Bifrontem Ianum quoq;,Gerionemq; triformē,
Et Bacchum,inſigni qui leuitate uiget.

Fortuna.

Deniq;, multiplicē quæ fert Rhamnuſia uultū:
Quicquid & effingens tale Poeta canit.

Sic vocat Homerus ob varietatē morū & verſutiā.

Ille πολυτροπος hic ne prætereatur Vlyſſes:
Perſonam qui pro tempore quanq; gerit.

Ab artificialibus & naturalibus.

Huc facit & uariæ lunæ mutabile ſidus.
Aerij & facies neſcia ſtare ſoli.
Multa quoq; undiuagi maris incōſtātia, ſeptē
Præcipuè Euripi nocte dieq; uices.
Accedāt Polypus,Pāthera,Chamælo,Pardus
In quibus eſt uarius,fit uariuſue color.

Fœmineum ingenium,pueriles accipe mores,
Vulgus & aſſidua mobilitate uagum.
Anguillam,et colubrũ:tũ qcqd mobile, fluxũ,
Aut uarium,ut folium quod uiret,inde cadit.
Quæ facilè ad flatus omneis curuatur arũdo.
Lamma notans uentos, ſomnia, pluma, rota.
Argentum uiuum,ramentum,cera,bilibris,
Vermiculatum & opus,uerſicolorq; tapes.
Nonnulla ingenium ſolers accõmoda finget.
Vt ſpeculum in medio grande,patensq; foro.
Quod ueluti innumeras ſpẽs hinc inde receptat
Sic animum expoſitũ multa parerga replent.
Aut chalybẽ admotis magnetib.undiq; tractũ,
Aut ſphæram,in plano,quæ ſita ſtare nequit.
Aut uitrum referens, ſubdis quẽcũq; colorẽ:
Ingenio quot uis talia finge tuo.
Profer ab hiſtoria inſignes leuitate pelaſgos.
Lubrica Pœnorum ſubijcienda fides.
Neſcit Amaxobius ſtabilẽ ſcytha ponere ſedẽ.
Creditus Hanibal eſt,& Catilina leuis.
Omnis Ariſtippum, decuit color: atq; Tigelli,
Aequale huic Flacco nil quia teſte fuit.
Perſonas adhibet tales Comœdia multas:

Ex inuentione.

Ab hiſtorijs, & alijs.

Amaxobios qđ plauſtris huc & illuc vehatur.

Soſtrata nam talis, Phædria talis erat.
Ex tragicis itidem uenient, alijſq; poetis,
Narciſſus, Dido, Colchica, Phædra, Biblis.
Ruſticus Aeſopi, ſatyro mirante, calorem
Ex uno, & frigus protinus ore dabat.
Deĩde paræmiacõs Panagea Diana, Cothurn'
Venti, campus, hydrus, talia mille quadrant.
Vt; ſaxum muſco ſpoliatur ſæpe uolutum,
Tranſplantata frequẽs creſcere plãta neqt.
Sedit (apophthegma eſt) ſellis Cicero ipſe dua
Dicebatq; aliud ſtans, aliudq; ſedens. (bus
Dictus, ut ĩcõſtãs, Mars ἀλλοπρόσαλλος Ho=
Vir ſolũ hic cõſtãs in leuitate ſua eſt. (mero
Cortice hic eſt leuior, mutat quadrata rotũdis,
Nolo uolo, uolo nolo. Eſt leuior ſtipula.
Verba poetarũ ſunt hæc, iam cernis (opinor)
Quanta ſit excuſſis Copia certa libris.
In numero ponenda pari eſt ſententia, ſiue
Priſca ſit, euentu ſiue creata nouo.
Omnibus ijs porrò ſua ſi contraria, necnon
Finitima adiungas. vix numerabis opes.
Et cum tam uarius cuiuſq; ſit uſus, oportet
Sermonem ut ditent quomodocunq; tuum.

Id ẽ ali' atq; alius idẽtidẽ q nũchis nũc illis faueat.

Nam

Nam per diſſimile uſurpas contraria,dicens — *Vſus contrariorū varius.*
Hic nunquam peccat: cui mala ſæpe fides.
Perq́; Ironiam ſi nomine Socratis illum
Appellem:multum qui leuitatis habet.
Aut etiam interdum contraria comparo: ſicut
Tam facilis Cæſar,q́; Cato durus erat.
Finitima haud ægrè torquentur,ut, ambitióſo
Tecum habita dico : dico perinde leui.
Quin eadem poſſunt uice probri dicere laudē, — *Eadem in vituperationem & laudem.*
Vt uarium ingenio præpete laudo uirum.
Quodq́; penu propriū tulit inconſtantia nuper:
Huc promo : abſimili cum ratione tamen.
Eſt ſapientis enim pro tempore uertere mentē
Ingenij utendo dexteritate uafri.
Euripo uerſatilior : uerſutior ille eſt
Pulypode : & flammas mobilitate præit.
Tutior ut calamus uentos ſe flectit ad omneis
Plurimus eſt rebus mobilitatis honor.
Nanq; aīal quò mobilius,præſtātius ipſum eſt:
Rerum mobilitas,nobilitasq́; pares.
Ecce loco moles terrena quieſcit in imo ,
Altior eſt ſedes mobilioris aquæ.
Mobilior ſuper hanc aer, ſuper aera,et ignis.

Ouid. Meta. 1.

Ignea convexi vis, et sine pondere cœli
Emicuit; summaq; locū sibi fecit in arce
Proximus est aer illi levitate locoq;
Densior his tellus elementaq; grandia traxit
Et pressa est gravitate sui, circumfluus humor
Ultima possedit, solidumq; coercuit orbē.

At cœlum ſummè mobile ſumma tenet.
Inde ſophis hoīs mens, ignis, et aura uocatur:
Tardus & ignauus, plumbeus, atq; lapis.
De reliquis itidem: Conſtantia nanq; uiciſſim
Dat cumulo inſtabilem uituperare ſuo.

De partium rhetoricarū multiplicatione.

His obiter dictis addamus paucula: quonam
Ditari ſermo fœnore poſſit adhuc.
Sex dant rhetorici quas uult oratio parteis,
Orantiſq; triplex officium eſſe uolunt.

Sex ptes orationis. *Officia 3. oratoris*

Orſus, narro, ſeco, confirmo, refuto, peroro.
Vt doceam, oblectem, permoueamq; forum.
Cui grata ē breuitas: aliquas de partib. aufert,
Contrahit aut cunctas, ſæpe docere ſat eſt.
Si magis arridet nitido mihi copia uultu:
Omnibus officium partibus omne dabo.
Vnāquanq; locis proprijs exaugeo partem,
Quinetiam parteis partibus accumulo.

Exordia plura.

Quippe exordiolis paſſim ſolertibus utor.
Vt ſtudium auditor det renouatus idem.
Tranſitio docilem retinet: promiſſa, preceſq;
Attentum: expoſita ſtat ratione fauor.
Spargi argumentis interdum exordia poſſunt,
Tollere dum, qđ obeſt, res, locus, hora monet.

Mirificè augetur narratio: quando decorus *Narrationis locupletatio.*
Perſonis uarijs ſchemate ſermo datur.
Talia perſonis affingunt uerba poetæ,
Hiſtoriciq́; graues. Lector et inde ſtupet.
Sic genitor genitrixq́; ſenes ut ſcribit Homer',
Hectora deterrent: dum ferus arma rapit.
Argumenta capit narratio quælibet, atq;
Quoſlibet affectus. Vnde perampla uenit.
Creſcit adhuc repetita tamē: quæ denuo dicta *Narratio explicatius repetita.*
Fundit, ut inuideas, aut miſerere, magis.
Nec minus auget eam Digreſſio: ſiue moueris: *Egreſſio in narratiōe dilatando.*
Siue in plauſibiles expatiare locos.
Augetur protaſis: quoties pro ſimplice: quæ ſat *Propoſitionis dilatatio.*
Vna foret duplicem, multiplicemue fero.
Pro ridet peccans: nihil iſto nequius, ut qui
Non ſolum peccat, ſed putat eſſe iocum.
Creſcit & inſperſis affectibus: atq; uibratis
Curſim argumentis: ne temerè adde tamen.
Cōueniēt: ſiqua enumero, expono'ue gradatim:
Vt ſiquidem moneo turpe canere ſcelus.
Ah miſer, ah quid agas uigili circūſpice cura:
Quanta heu damna tibi parturit iſta lues.
Primū ſama tibi ac generi: quæ ſemper honeſta

Fluxerat, in ſummum dedecus omnis abit.
Eumenidum inde cohors ſæuiſſima nocte, dieq;
Vret Oreſtæa conſcia corda face.
Deniq; iura graues pœnas, læſiq; repoſcent.
Sint nihil hæc: ſtygiæ te manet unda pyræ.
Sic poteram dixiſſe: caue, nam fama peribit
Conſcia mens anget, ſuppliciumq; dabis.
Cum poſſem rurſus decuplo rē tendere tractu:
Duco ſatis, pronam ſi tibi monſtro uiam.

Præmollire dura & paradoxa.

Dura nimis protaſis prima ſi fronte uidetur.
Scito exordiolo prælita, mollis erit.
Vt peccata uolens æqualia cuncta probare:
Dic quantum obtineat Stoica ſecta decus.
Ignari ꝙ multa uocent abſurda: ſed iiſdem
Certius audita nil ratione putent.
Quis Solem terra non deieret eſſe minorem,
Terdecies ratio cum ſuperare probet.
Ergo tenax uulgi tantiſper opinio cedat

Probatiōis locupletatio ꝑ aſſeueratiōnē, et ꝑ labefactationē ſeu ꝑparationē.

Dum res diſſeritur: quam didiciſſe iuuet.
Iam ſupra quibus eſt ditanda probatio formas
Diximns: Accipies inſuper haſce duas.
Aſſero nōnunq;, ut, Quis tā peruerſus et effrōs
Vt neget hæc? cæcum poſſe uidere reor.

Præparo

Præparo nõnunq; labefa ctáq; reddo, uel aptas
Per protaſes, ſermo de quibus ante fuit.
(Nã protaſis cuiuſq; modò eſt collectio partis,
Quam propono, probo, fortius ac repeto.)
Vel ſpecie dum propoſita eſt oratio tali,
Abroget ut tacite conciliet'ue fidem.
Ante refutandum nobis quod peſſimus hoſtis
Clamitat, indignum luce Milona frui.
Nanq; mali ac hoſtis nomen, ſubiectáq; tollit
Ironia fidem. Mox docet eſſe ſecus.
Ditanda eſt etiam collectio ſingula ſummis
Poſt ratiocinium particulare datis.
Res ita reſtrictas ſequitur concluſio fortis,
Id quod ab effuſo fit Cicerone frequens.
Amplior ut ſit adhuc, excurre, locoſq; per oĉis
Affectu tracta, quotquot ab arte tenes.
Affectũ ĩmodicũ tragicus, placidũq; miniſtrat
Comicus. eſt græcis ἦθος hic, ille πάθος
Inter & affectus ſit dilectatio mixta.
Siue perorabis, ſeu locus aptus erit.
Tradit Ariſtoteles, iucundũ cuiq; quid extet,
Tullius & Fabius, quid iocus, atq; lepos.
Comicus affectus narrando eſt aptior, ut qui

Per ipſam figuram orationis.

Locus Tullij variatis alia quãtũ verbis

Locupletatio ſingularũ cõcluſionũ per epilogos particulares.

Delectatio.

Viſ affectuũ.

Res oculis offert, percipiturq; magis.
Inde eſt, ꝙ Flacco rectè morata, rudiſq;
Fabula, compoſitos præminet, arte ſonos.
Homeri locus. Inde eſt, Mæoniden ſatias ꝙ nulla legendi eſt:
Exemplo ex uno quod tibi faxo palam.
Cum ſemel armatus portis erumperet Hector:
Suſpectũ Andromache uult cohibere gradũ.
Ocyus occurrit famulis comitata puellis:
Et puerum geſtans Aſtyanacta ſinu.
Filius ille patri percharus, & unicus: atq;
Pulchellus totus, ſideris inſtar, erat.
Arridet genito uiſo pater: illaq; dextram
Porrigit: & proprio nomine blanda uocat.
Colloq; ut decuit facto, caput admouet Hector
Figeret ut teneris oſcula ſueta genis.
Arma coruſca puer criſtamq; paueſcit equinã,
Clamat, nutricis flectitur inq; ſinum.
Ridet uterq; parens: galeã pater ipſe reuulſam
Ponit humi: amplexum prolis & inde petit.
Huic & fauſta precans uxori reddit amicæ
Quem beneolente premẽs ſuſcipit illa ſinu.
Et lachrimabile quid ridens: cõmotus at Hector
Et miſerans, tremulam fulcit utraq; manu.

Nomine compellat ſolans:galeam inde reponit.
Illa uiro paret, ſe recipitq; domum.
Moxq; domus fletu muliebri tota repletur,
Deplorant uiuum: quem periiſſe timent.
Hinc liquet, affectus ut amat narratio mixtos,
Præſertim geſtus ſi quoq; fictus adeſt.
Sæpe fidem inſinuant etiam narrata, qbus res
Non eget,ut ſpeciem ſimplicitatis habet.
Præterea oblectat ſolers alluſio: uerum
Cum pauci capiant,eſt adhibenda loco.
Sunt aliæ,unde etiam gratus fit ſermo,figuræ,
Quas tibi rhetorica præſtat ab arte peti.
Hæc modo ſufficiant, finem faciamus: at unũ
Admoneo lector te ſtudioſe,prius.
Nonnulli breuitas ſi forte Laconica cordi eſt
Atticus imprimis hoc uelit eſſe modo.
Præfertur nihil:affectus nec miſceat ullos:
Sed rem sũmatim, ſimpliciterq; ſonet.
Præcipuis tantum argumentis gaudeat, & nõ
Explicitis:numero ſint quaſi uerba pari.
Sit docuiſſe ſatis,non aſſerat,amplificetue.
Sint ſimile,exemplum, fabula quæq; procul.
Non epiphonema,aut ſententia,uel iocus adſit,

Vt Cice.narrat Milonem a senatu diſmiſsũ domũ rediſſe,calceos,et veſtimẽta mutaſſe, dum ſe vxor cõparat,commoratũ eſſe vide Fabium

Alluſiones.

De breuiloquentia.

In his cõtinetur oĩum diſtorum epilogus.

De aſſeueratione.

Alluſusue, niſi tale quid eſſet opus.
Sermonem illuſtrē reddens, amplumq́; uel acrē
Iucundum'ue; habeat nulla figura locum.
Rem uerbis alijs, alijsq́; haud tractet eandē.
Immò minus dicat, plus queat unde capi.
At uerò facunda magis cui copia grata eſt,
Dilatet poſitis ſingula dicta modis.

Vitia cauēda copiā affectā ti vel breuilo quentiam.

Sed caueat ne dum fines affectat uterq; ,
Finitimum in uitiū more frequente cadat.
Pauca, ſed optima dic, heus tu breuitatis ama-
Ornatumq́; grauē ꝓpria uerba gerant. (tor
Simplicitas aderit, ne ſis obſcurus. Ero (inqs)
Frigidus, affectus dum mihi nullus adeſt.
Suppleat hūc dignis à rebus aculeus ortus
Infixusq́; animis. Atticus atq; lepos.
Poſtremo caueas ne, dum breuiora capeſſis,
Prætereas, quod erat cunq́; neceſſe loqui.
Copiæ amator aget cōtrà. Res, uerba, figuras
Deliget, ac ratio nulla futura leuis.
Non hebes exemplum, ſententia frigida, iuſto
Longior excurſus, tempore & abſq; ſuo.
Nequa figura nimis durū affectetur in uſum,
Confuſum turbet plurima iuncta nihil.

Ordinis ergo tibi ratio ſit ſumma tuendi.
Tædia iucundæ res, uariæq́; leuent.
Per nitidas dices uaria & iucunda figuras,
Qua moueas riſum Tullius arte docet.
Cum teneant etiam uarias exordia formas,
Et reliquæ partes ante paraſſe decet.
Verum nemo locos fœcundos cenſeat omneis,
Vimq́; exaugendi ſemper ineſſe parem.
Quos natura facit ſteriles, trāſmittere præſtat
Ingenij uires ni libet exerere.
Ex muſca hic facias elephātū, ut, laudib. eſt, q
Caluitium, febrim, ſtultitiamq́; uehat.
Aſt ubi ſeria res agitur non abſq; periclo,
Ex cauſæ ſtatuas utilitate modum.

Argumēta fæcūda et ſterilia nō eodem modo tractāda, & loci iti dē ſinguli.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

757